РЕФЕРАТИВНО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ISSN 2521-1463

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА.

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

ОНЛАЙН-ЖУРНАЛ ЗАСНОВАНО У 2016 РОЦІ

НОМЕР ЖУРНАЛУ

Том 6
№ 3 (33)

Травень – червень 2021 р.

DOI 10.53672/ej.3.2021

expertize-journal.org.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Назаров О. А.
Євдокимова Н. О.
Кириченко О. А.
Калинка Г. І.
Цільмак О. М.
Мотлях О. І.

Барко В. І.
Лефтеров В. О.
Коренюк П. І.
Алікіна Н. В.
Попова Г. В.
Вітомський Ю. Л.

Землянська О. В.

Чернякова О. В.
Большаков С. І.
Тунтула О. С.
Ткач Ю. Д.
Єгорова Т. М.
Лисенко А. Б.

Шаповалов В. О.
Савкіна Т. В.
Савостін О. П.
Безушко С. В.
Вербина Ю. В.
Хлонь О. М.

Інститут психології експертизи і поліграфа Kyiv

ВИДАЄТЬСЯ ЗА СПРИЯННЯ

Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі

ROR 02xc7et08

Номер на сайті

ISSN 2521-1463

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ
Назаров Олег Анатолійович
канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, судовий експерт

ВИДАВНИК НАЗАРОВ О. А.

Судово-психологічна експертиза

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

Реферативно-науковий online журнал
Електронне видання
Засновано у травні 2016 року

2021. Том 6, № 3 (33)

Травень–червень 2021 року

Київ · 2021
expertize-journal.org.ua

DOI: 10.53672/ej.3.2021
УДК 159:34(05)+159:371(05)+347.948
ББК 67.5:88.4
С89

ISSN 2521-1463 (Online)
EAN-13 9772521146000
Ідентифікатор медіа R40-05509

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі», ROR 02xc7et08

С89 **Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці** : реферативно-науковий online журнал. — 2021. Т. 6, № 3 (33) (травень–червень 2021 р.). — Київ : Видавник Назаров О. А., 2021. — 60 с. — URL: expertize-journal.org.ua.

Номер містить оригінальні статті й реферати праць з юридичної психології, судової експертизи та суміжних галузей, а також новини журналу й розділ «Новини інженерної психології та психотехніки».

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів

За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів

Рукописи можуть рецензуватися і не повертаються

Авторські права на матеріали належать їхнім авторам. Матеріали журналу поширюються на умовах ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства 4.0 Міжнародна» (CC BY 4.0), крім першоджерел рефератів і передрукованих матеріалів, права на які належать їхнім правовласникам.

Редакційні правки, скорочення та зміна назви матеріалу погоджуються з автором до публікації

За достовірність інформації, що міститься в опублікованих матеріалах, відповідальність несуть автори

© Автори матеріалів, 2021
© Видавник Назаров О. А., 2021

Редакційна колегія

Головний редактор — видавець (засновник видання)

Назаров О. А. — канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р., поліграфолог, правознавець. ORCID 0000-0002-3427-1162

Заступники головного редактора

Євдокимова Н. О. — д-р психол. наук, професор; напрям наукових робіт — психологічні науки. ORCID 0000-0002-8789-278X

Кириченко О. А. — д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри права факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; напрям наукових робіт — юридичні науки. ORCID 0000-0002-8748-6431

Відповідальний секретар

Калинка Г. І. — фахівець факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, ад'юнкт зі спеціальності 19.00.06 — юридична психологія, здобувач наукового ступеня доктора філософії у галузі юридичної психології. ORCID 0000-0002-6113-7778

Члени редакційної колегії

Цільмак О. М. — д-р юрид. наук, канд. психол. наук, професор, завідувачка кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія», полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-7348-4876

Мотлях О. І. — д-р юрид. наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, поліграфолог, заслужений юрист України. ORCID 0000-0002-6135-9952

Барко В. І. — д-р психол. наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення Державного науково-дослідного інституту МВС України, поліграфолог, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-4962-0975

Лефтеров В. О. — д-р психол. наук, професор, проректор Міжнародного університету, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0002-9163-0555

Коренюк П. І. — д-р екон. наук, професор, академік (дійсний член) Академії економічних наук України, завідувач кафедри менеджменту організацій і адміністрування Дніпровського державного технічного університету. ORCID 0000-0001-8321-3199

Алікіна Н. В. — канд. психол. наук, старший науковий співробітник, експерт вищого кваліфікаційного класу, працювала тривалий час на посадах голови секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним експертом лабораторії криміналістичних експертиз Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» до 2016 р., стаж експертної роботи з 1978 р. ORCID 0000-0002-0166-4437

Попова Г. В. — канд. психол. наук, доцент, підполковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-3814-4037

Вітомський Ю. Л. — канд. психол. наук, офіцер запасу СБ України. ORCID 0009-0004-5206-5065

Землянська О. В. († 06.07.2020) — д-р психол. наук, професор, професор кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-6547-2621

Чернякова О. В. — канд. психол. наук, доцент, завідувачка кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0002-0384-4829

Большаков С. І. — канд. військ. наук, доцент, керівник ТОВ «Науково-дослідний інститут судової експертизи та оцінки», атестований судовий експерт за спеціальностями 11.1 «Дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності» та 12.2 «Визначення вартості колісних транспортних засобів та розміру збитку, завданого власнику транспортного засобу», суб'єкт оцінки майна та майнових прав, полковник ЗСУ у відставці. ORCID 0000-0003-2394-0225

Тунтула О. С. — канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. ORCID 0000-0002-1699-1668

Ткач Ю. Д. — канд. юрид. наук, доцент кафедри криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. ORCID 0009-0006-3675-2548

Єгорова Т. М. — старший науковий співробітник Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, голова секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України з 2015 р., атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р. ORCID 0000-0002-4097-5449

Лисенко А. Б. — голова професійної громадської організації «Колегія поліграфологів України», директор Комітету з освіти правління громадської професійної організації «Міжнародна асоціація професіоналів в поліграфології» (AIPP, Мексика), експерт-аналітик 1 категорії, поліграфолог, підполковник СБУ в запасі. ORCID 0000-0002-8131-9931

Шаповалов В. О. — головний редактор журналу «Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» (2016 р.), старший науковий співробітник науково-дослідного відділу (проблем психологічного вивчення особового складу) Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України (2020 р.), поліграфолог. ORCID 0009-0004-0472-6201

Савкіна Т. В. — старший науковий співробітник лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних, мистецтвознавчих досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1998 р. ORCID 0009-0007-9784-2253

Савостін О. П. — старший судовий експерт відділу почеркознавчих досліджень лабораторії криміналістичних видів досліджень Одеського науково-дослідного інституту судової експертизи Міністерства юстиції України, психолог — судовий експерт другого кваліфікаційного класу комунальної установи «Одеський обласний медичний центр психічного здоров'я», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1982 р. ORCID 0009-0003-6666-0247

Безушко С. В. — канд. пед. наук, доцент. ORCID 0009-0008-2069-1642

Вербина Ю. В. — канд. психол. наук, доцент кафедри психології та педагогічної освіти Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика. ORCID 0009-0004-2947-9251

Хлонь О. М. — канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0001-9733-8531

Зміст

ПЕРЕДМОВА 7

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ) 8

1.1. Теорія та історія застосування спеціальних знань 9

Большаков Сергій Іванович - вчений, судовий експерт, оцінювач, посадовець, засновник Школи оцінки Большакова С.І., стаж судово-експертної, оціночної діяльності більше 17 років 9

Волчек Р. М., Большаков С. І., Найда А. В. «Методика (спільний наказ МЮ та ФДМУ № 142/5), яку застосовують судові експерти-автотоварознавці, не відповідає нормам права та економічним законам», — експерт Большаков С. І. 13

Щербаковський М. Г. **Проведення та** використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія 15

Вікторія Євгенівна Слюсаренко - кандидат економічних наук, доцент, судовий експерт в економічній галузі знань, автор багатьох монографій та посібників з аудиту та бухгалтерського обліку, стаж судово-експертної, економічної діяльності більше 20 років 17

1.2. Судово-психологічна експертиза 18

Костицький М. В., Луцький М. І. Костицький, М.В. Судово-психологічна експертиза в адміністративному процесі [Текст] : монографія 18

Землянська О. В. **Судово-психологічна експертиза** [Текст] : навч. посіб 19

1.3. Правове та науково-прикладне забезпечення професійної діяльності 20

Верховний Суд (Велика Палата). **Позиція** ВС: Висновок експерта не є належним та допустимим доказом якщо у ньому не зазначено, що експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок і що такий висновок підготовлено для подання до суду 20

Верховний Суд (Касаційний цивільний суд). Позиція ВС: Висновок спеціаліста психолога, який грунтується лише на поясненнях матері без спілкування з малолітньою дитиною та батьком дитини з викладанням загальних висновків про зв`язок матері з дитиною певного віку не може бути належним доказом 22

Верховний Суд. **Позиція ВС: Опитування** дитини в присутності психолога в суді, належним чином забезпечує встановлення прихильності дитини до проживання з одним із батьків у сукупності з іншими встановленими даними причин такої прихильності 24

Електронна бібліотека судді, адвоката, психолога, батьків: «Допит, опитування дитини в суді». Методичні рекомендації, нормативні документи, постанови Верховного Суду 26

Верховний Суд. **Правова позиція ВС:** Висновок судово-економічної експертизи визнається недопустимим доказом у разі якщо він не містить даних, на підставі яких документів експерт дійшла висновку 44

Верховний Суд. **Правова позиція ВС:** Факт порушення прав позивача не може слугувати виключною підставою для стягнення моральної шкоди, оскільки моральна шкода має бути обов`язково підтверджена належними та допустимими доказами, в іншому випадки вимоги необґрунтовані 46

Верховний Суд України (Пленум). **Позиція** ВСУ: Застосування наслідків ухилення від участі в експертизі можливе лише після постановлення ухвали про призначення або зобов'язання участі іншої сторони у експертизі (у разі самостійного замовляння проведення експертизи, ст. 106 ЦПК) 48

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ 50

10-11 червня 2021 у місті Львові відбудеться «І Всеукраїнський Форум судових експертів» 50

Залучення в Україні дитячого психолога для опитування, допиту дитини в суді 50

08 червня 2021 року атестований судовий експерт психолог, завідувач сектору Полтавського відділення Тетяна Єгорова була нагороджена цінним подарунком — годинниками голови Служби безпеки України за високу кваліфікацію та якість виконання експертиз 50

Одному з перших українських поліграфологів, головному науковому співробітнику НДЛ психологічного забезпечення ДНДІ МВС України, д. психол. н., професору Барко Вадиму Івановичу присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України» 50

18 червня 1928 року народився видатний світовий американський психолог (поліграфолог) Девід Ліккен (David T. Lykken), який є розробником «Тесту винних знань» (Guilty Knowledge Test) для поліграфа . 51

Київська міська державна адміністрація проти реорганізації Київського науково-дослідного інституту судових експертиз (лист від 18.06.2021 № 001-1540), звільнення директора інституту Рувіна Олександра Григоровича призведе до зниження діяльності установи 51

РОЗДІЛ 3. НОВИНИ ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕХНІКИ 54

Mobi-підлокітники Polygraph (модель 2) 54

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ 56

Передмова

СЛОВО РЕДАКЦІЇ

Чому журнал називається реферативно-науковим? За ДСТУ 3017:2015 науковий журнал містить наукові публікації про теоретичні й прикладні дослідження, а реферативний — бібліографічні записи разом із рефератами. Ми поєднуємо обидва формати: оригінальні статті публікуємо вперше, а праці, оприлюднені раніше в інших джерелах, подаємо як реферати з анотацією та посиланням на першоджерело. Авторське право на повний текст залишається за автором і першим видавцем.[6]

Дорогі читачі! Наука про людину в суді змінюється щороку, і цей номер — тому підтвердження. У випуску 2021. Том 6, № 3 (33) — 13 матеріалів; головні теми: нормативне регулювання експертизи, теорія та історія спеціальних знань, судово-психологічна експертиза.

> *Зі світової практики. У грудні 2011 року Рада ЄС схвалила висновки про створення до 2020 року Європейського простору судової науки (EFSA 2020). 9 червня 2016 року вона ухвалила план дій: добровільна акредитація, мінімальні критерії компетентності, посібники найкращої практики ENFSI та перевірки кваліфікації. У 2021 році минає 10 років від цієї події.*[7]

Радимо почати з матеріалу «Правова позиція ВС: Висновок судово-економічної експертизи визнається недопустимим доказом у разі якщо він не містить даних, на підставі яких документів експерт дійшла висновку», який читачі обирають найчастіше. Можливо, саме ваше дослідження стане наступною сторінкою в історії судової експертизи. Редакція відкрита для статей науковців і практиків.

Редакція журналу

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ)

Позначки: «Анотація» — оригінальний матеріал, уперше оприлюднений у журналі; «Реферат» — стислий виклад праці або офіційного документа, уперше оприлюднених в іншому виданні чи на іншому ресурсі; під кожним рефератом наведено відомості про першу публікацію; наявний DOI зазначено біля відомостей про оприлюднення. Цифри у квадратних дужках відсилають до списку References після кожної публікації: описи за ДСТУ 8302:2015, українські й російські назви подано латиницею (транслітерація за постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 55), їхній переклад англійською — у квадратних дужках.

Читачеві. За кожною публікацією цього номера стоять реальні справи: кримінальні провадження, сімейні спори, позови про відшкодування моральної шкоди, перевірки із застосуванням поліграфа. Анотація допоможе швидко зорієнтуватися, а повний текст за посиланням відкриє методики, аргументи сторін і правові позиції Верховного Суду, які можуть знадобитися у вашій наступній справі. Читайте, порівнюйте з власною практикою і діліться знайденим з колегами.

1.1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ

БОЛЬШАКОВ СЕРГІЙ ІВАНОВИЧ - ВЧЕНИЙ, СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ, ОЦІНЮВАЧ, ПОСАДОВЕЦЬ, ЗАСНОВНИК ШКОЛИ ОЦІНКИ БОЛЬШАКОВА С.І., СТАЖ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ, ОЦІНОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІЛЬШЕ 17 РОКІВ[1]

Анотація. Біографічна довідка редакції знайомить читачів із Сергієм Івановичем Большаковим, судовим експертом і оцінювачем, чий стаж судово-експертної та оціночної діяльності перевищує 17 років. На час публікації він обіймав посаду проректора з економічно-фінансової діяльності Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку (м. Одеса), а раніше був проректором цього університету з наукової роботи; має науковий ступінь кандидата військових наук і вчене звання доцента, вищу військову, технічну, економічну освіту та освіту з експертизи товарів і послуг. За сумісництвом С. І. Большаков працює головним науковим співробітником ТОВ «Науково-дослідний інститут судової експертизи та оцінки», є членом правління ЧБО «Спілка ветеранів військової розвідки», підполковником запасу з досвідом бойових дій. Створення Школи оцінки Большакова С. І. редакція пов'язує з кількома здобутками: він першим в Україні організував ліцензовану спеціальність «оціночна діяльність» у закладах вищої освіти Одеси й здійснив перший випуск молодших спеціалістів цієї спеціальності з дипломами державного зразка в Одеській національній академії зв'язку ім. О. С. Попова; за даними редакції, він є єдиним в Україні фахівцем, який виконує судові експертизи з визначення вартості права вимоги. Окремо подано наукові праці червня 2019 – липня 2020 р. Першою в переліку стоїть стаття про інструменти коректного нарахування податків під час відчуження земельних ділянок у «Віснику соціально-економічних досліджень» (2020, № 1 (72)), присвячена втратам бюджету від безоплатного оформлення державних земель в обхід приватизації; після цієї публікації, як повідомляє редакція, Державне бюро розслідувань листом від 16.07.2020 звернуло увагу Національної поліції України на описані факти як на ознаки кримінального правопорушення. До переліку також увійшли розділ колективної монографії про обліково-аналітичний інструментарій оцінки активів підприємств транспортної галузі (2019), доповідь про оцінку вартості майнових прав на земельні ділянки (ОНЕУ, 2020), тези про критерії проведення судової експертизи в цивільних справах (2019) і чотири статті в розділі «Наукові статті. Спеціальні знання» цього журналу. Довідка доповнює історію становлення оціночної діяльності та судово-економічної експертизи в Україні.

Ключові слова: Большаков Сергій Іванович, біографічна довідка, судовий експерт, оцінювач, оціночна діяльність, Школа оцінки Большакова, вартість права вимоги, відчуження земельних ділянок, судово-економічна експертиза, Одеса.

Serhii Ivanovych Bolshakov: Scholar, Forensic Expert, Appraiser, Administrator and Founder of the Bolshakov School of Valuation with over 17 Years of Forensic and Valuation Experience

Abstract. This editorial biographical note profiles Serhii Ivanovych Bolshakov, a forensic expert and appraiser with more than 17 years of forensic and valuation practice. At the time of publication he was Vice-Rector for Economic and Financial Affairs of the State University of Intelligent Technologies and Telecommunications in Odesa, having previously served there as Vice-Rector for Re-

search. He holds the degree of Candidate of Military Sciences and the academic title of Associate Professor, with higher education in military, technical and economic fields and in the examination of goods and services. He also works part-time as chief researcher at a private research institute of forensic examination and valuation, sits on the board of a military intelligence veterans' charity and is a reserve lieutenant colonel with combat experience. The editors link the founding of the Bolshakov School of Valuation to his achievements: he was the first in Ukraine to organise a licensed speciality in valuation at higher education institutions in Odesa, produced the first graduates with state diplomas in this speciality at the O. S. Popov Odesa National Academy of Telecommunications and, according to the editors, is the only expert in Ukraine conducting forensic examinations of the value of a right of claim. His publications of June 2019 to July 2020 are listed, among them a 2020 article on correct taxation in the alienation of land plots, after which the State Bureau of Investigation referred the facts it described to the National Police as possible signs of a criminal offence, a monograph chapter on valuing the assets of transport enterprises, conference papers and four articles in this journal. The note documents the development of valuation practice and forensic economic examination in Ukraine.

Keywords: biography, forensic expert, appraiser, valuation, value of a right of claim, Bolshakov School of Valuation, land plots, forensic economic examination, Odesa.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 19.05.2021.*

Повний текст

Большаков Сергій Іванович - в даний час проректор з економічно-фінансової діяльності «Державного університету інтелектуальних технологій і зв'язку», раніше займав посаду проректора з наукової роботи даного університету (м. Одеса), має науковий ступінь – кандидата військових наук, вчене звання – доцента, освіта вища: військова, технічна, економічна та з експертизи товарів та послуг. Має статус журналіста, судового експерта, оцінювача, вченого. Обіймає за сумісництвом посаду головного наукового співробіт-

ника ТОВ «Науково-дослідній інститут судової експертизи та оцінки». Має наукові праці в галузі судово-експертної, оціночної, економічно-фінансової діяльності, інтелектуальних технологій і зв'язку, в тому числі опублікованих в наукових журналах США, Європи. Член правління ЧБО «Спілка ветеранів військової розвідки». Підполковник запасу, має досвід бойових дій. Місце знаходження – м. Одеса. Контакти: тел. +38 (063) 585-38-14.

Видатні досягнення Большакова С.І., які фактично і призвели до створення Школи оцінки Большакова Сергія Івановича: Сергій Іванович перший в Україні організував, ліцензовану нову спеціальність у вищих навчальних закладах міста Одеси - «оціночна діяльність». За вказаною спеціальністю здійснив перший випуск молодших спеціалістів в Одеській національній академії зв'язку ім. О.С. Попова з видачею дипломів державного зразка із спеціальністю «оціночна діяльність». **Єдиний експерт (фахівець) в Україні, який робить судові експертизи з визначення вартості права вимоги.**

Науковими здобутками Блышакова С.І. за період з червня 2019 по липень 2020 років є публікація низки важливих для громадськості наукових робіт, у тому числі тих, які мають державний та суспільний резонанс. Найголовніші серед яких:

1. Большаков, С. І. Інструменти забезпечення коректного нарахування податків під час відчуження земельних ділянок. Вісник соціально-економічних досліджень : зб. наук. праць / За ред. М. І. Звєрякова (голов. ред.) та ін. Одеса : Одеський національний економічний університет. 2020. № 1 (72). С. 85-104. Науковій журнал з індексом DOI.

Реакція Державного бюро розслідувань на публікацію наукової статті: *ДБР відправило лист за №3868зки/10-16-06-9531/20 від 16.07.20200 року до Національної поліції України, щодо фактів, які були вказані у статті з метою звернення уваги правоохоронного органу на ознаки кримінального правопорушення, підслідного Національній поліції України, та подальшого прийняття рішення згідно з вимогами чинного законодавства України.*

2. Большаков С.І. Особливості формування обліково-аналітичного інструментарію оцінки активів підприємств транспортної галузі // Теоретико-методичні засади дослідження бізнес-процесів у підприємництві : монографія / за ред. Н.А. Волкової. Одеса. 2019. С. 110-130.

3. Большаков С.І. Обліково-аналітичний інструментарій оцінки вартості майнових прав на земельні ділянки // Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Перспективи розвитку обліку, контролю та аналізу к контексті євроінтеграції». 21 травня 2020 року / редкол.: М.І. Звєряков та ін. Одеський національний економічний університет. Одеса : ОНЕУ. 2020. С.109-113.

4. Большаков С.І. Критерії проведення судової експертизи щодо цівільних справ в Україні //Інтеграція освіти, науки та бізнесу в сучасному середовищі: літні диспути: тези доп. І Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 1-2 серпня 2019 р. – Дніпро, 2019. – С. 51- 56 та 4 науково-прикладних статті опубліковані **в розділі «Наукові статті. Спеціальні знання»** ONLINE **журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфу та спеціальних знань в юридичній практиці»**: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya

References

1. Bolshakov Serhii Ivanovych - vchenyi, sudovyi ekspert, otsiniuvach, posadovets, zasnovnyk Shkoly otsinky Bolshakova S.I., stazh sudovo-ekspertnoi, otsinochnoi diialnosti bilshe 17 rokiv [Serhii Ivanovych Bolshakov: Scholar, Forensic Expert, Appraiser, Administrator and Founder of the Bolshakov School of Valuation with over 17 Years of Forensic and Valuation Experience]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 3 (33). URL: https://expertize-journal.org.ua/shkola-otsenky-bolshakova-si-m-odesa-ukraina/4974-bolshakov-sergij-ivanovich-vchenij-sudovij-ekspert-otsinshchik (onovlena versiia vid 06.09.2021). [in Ukrainian].

«МЕТОДИКА (СПІЛЬНИЙ НАКАЗ МЮ ТА ФДМУ № 142/5), ЯКУ ЗАСТОСОВУЮТЬ СУДОВІ ЕКСПЕРТИ-АВТОТОВАРОЗНАВЦІ, НЕ ВІДПОВІДАЄ НОРМАМ ПРАВА ТА ЕКОНОМІЧНИМ ЗАКОНАМ», — ЕКСПЕРТ БОЛЬШАКОВ С. І.[1] *(мова оригіналу — російська; назву подано в перекладі)*

Волчек Р. М., Большаков С. І., Найда А. В.

Реферат. Волчек Р. М., Большаков С. І. і Найда А. В. у науково-методичній статті «Assessment of the cost reimbursement of damages caused to owners of wheeled vehicle according to the position of insurance companies» («Оцінка вартості відшкодування збитків, завданих власникам колісних транспортних засобів, відповідно до позиції страхових компаній»), опублікованій англійською мовою в журналі «Економіка: реалії часу» (2020, № 6 (52), с. 15–24), досліджують розрив між реальними збитками власника пошкодженого автомобіля та сумою, яку йому виплачує страховик. Автори доводять, що, на відміну від іноземних страхових компаній, вітчизняні страховики як за часткового, так і за повного страхування транспортних засобів відшкодовують після дорожньо-транспортної пригоди лише частину збитків, бо враховують вікове зношення автомобіля. Тобто частина витрат на відновлення залишається за власником, а сам розрахунок збитку втрачає прозорість. Для усунення цієї проблеми автори обґрунтовують зміни до нормативної бази України: розмір відшкодування реальних збитків власникові пошкодженого автомобіля має дорівнювати вартості відновлювального ремонту, розрахованій за цінами з первинних документів, без урахування фізичного зносу. Ключовими поняттями праці названо колісний транспортний засіб, страхування, оцінку, збитки та ринкову вартість; відкрита копія статті з тією самою анотацією доступна в репозитарії Zenodo за ліцензією CC BY 4.0. Редакція журналу винесла в заголовок реферату тезу С. І. Большакова про те, що методика, затверджена спільним наказом Міністерства юстиції та Фонду державного майна України (у заголовку – № 142/5), яку застосовують судові експерти-автотоварознавці, не відповідає нормам права та економічним законам. Праця адресована судовим експертам-автотоварознавцям, оцінювачам, страховикам, адвокатам і суддям, які розглядають спори про відшкодування шкоди від ДТП, і дає аргументи в дискусії про допустимість урахування фізичного зносу під час визначення страхового відшкодування.

Ключові слова: колісний транспортний засіб, страхування, оцінка збитків, страхове відшкодування, фізичний знос, відновлювальний ремонт, ринкова вартість, дорожньо-транспортна пригода, автотоварознавча експертиза.

"The Methodology (Joint Order of the Ministry of Justice and the State Property Fund of Ukraine No. 142/5) Used by Forensic Vehicle Appraisers Does Not Comply with Legal Norms and Economic Laws": Expert S. I. Bolshakov

Volchek R. M., Bolshakov S. I., Naida A. V.

Abstract. Disputes over compensation for vehicle damage after road traffic accidents often turn on how insurers calculate the amount payable. This abstract presents the scientific and methodological article by R. M. Volchek, S. I. Bolshakov and A. V. Naida, "Assessment of the cost reimbursement of damages caused to owners of wheeled vehicle according to the position of insurance companies", published in English in the journal Economics: Time Realities (2020, No. 6 (52), pp. 15–24). The authors

contrast domestic and foreign insurance practice and show that Ukrainian insurers, under both partial and full motor insurance, compensate only part of the loss caused by an accident because they deduct age-related wear of the vehicle. Part of the restoration cost is thus left to the owner, and the calculation itself loses transparency. To make the assessment of accident damage transparent, the authors argue for amending Ukrainian regulations so that compensation for the actual damage suffered by the owner of a damaged car equals the cost of restoration repair calculated at the prices stated in primary documents, without deduction for physical wear. The paper's key concepts are wheeled vehicle, insurance, valuation, damages and market value. The journal headlines the abstract with S. I. Bolshakov's view that the methodology adopted by a joint order of the Ministry of Justice of Ukraine and the State Property Fund of Ukraine and used by forensic vehicle appraisers does not comply with legal norms and economic laws. The work is relevant to forensic vehicle appraisers, valuers, insurers, lawyers and judges dealing with claims for accident damage.

Keywords: wheeled vehicle, motor insurance, damage assessment, insurance indemnity, physical wear, restoration repair, market value, road traffic accident, forensic vehicle appraisal.

Першоджерело: *Volchek R. M., Bolshakov S. I., Naida A. V. Assessment of the cost reimbursement of damages caused to owners of wheeled vehicle according to the position of insurance companies. Економіка: реалії часу. 2020. № 6 (52). С. 15–24. DOI: 10.15276/ETR.06.2020.2. (копія:).*[2][3] *DOI:* ***10.15276/ETR.06.2020.2***[2]*. Реферат оприлюднено в журналі 19.05.2021.*

References

1. Volchek R. M., Bolshakov S. I., Naida A. V. "Metodyka (spilnyi nakaz MIU ta FDMU № 142/5), yaku zastosovuiut sudovi eksperty-avtotovaroznavtsi, ne vidpovidaie normam prava ta ekonomichnym zakonam", — ekspert Bolshakov S. I. ["The Methodology (Joint Order of the Ministry of Justice and the State Property Fund of Ukraine No. 142/5) Used by Forensic Vehicle Appraisers Does Not Comply with Legal Norms and Economic Laws": Expert S. I. Bolshakov] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 3 (33). URL: https://expertize-journal.org.ua/shkola-otsenky-bolshakova-si-m-odesa-ukraina/4976-metodika-sovmestnyj-prikaz-myu-i-fgiu-142-5-kotoruyu-primenyayut-sudebnye-eksperty-avtotovarovedy-ne-sootvetstvuet-normam-prava-i-ekonomicheskim-zakonam (onovlena versiia vid 06.11.2026). [in Ukrainian].

2. Volchek R. M., Bolshakov S. I., Naida A. V. Assessment of the cost reimbursement of damages caused to owners of wheeled vehicle according to the position of insurance companies. Ekonomika: realii chasu. 2020. № 6 (52). S. 15–24. (kopiia:). DOI: https://doi.org/10.15276/ETR.06.2020.2. URL: https://economics.op.edu.ua/files/archive/2020/No6/15.pdf (data zvernennia: 04.11.2026).

3. Volchek R. M., Bolshakov S. I., Naida A. V. Assessment of the cost reimbursement of damages caused to owners of wheeled vehicle according to the position of insurance companies. Ekonomika: realii chasu. 2020. № 6 (52). S. 15–24. (kopiia:). URL: https://expertize-journal.org.ua/images/dzherela/volchek-bolshakov-naida-ekonomika-realii-chasu-2020-6.pdf (data zvernennia: 04.11.2026).

ПРОВЕДЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ : МОНОГРАФІЯ[1]

Щербаковський М. Г.

Реферат. Монографія М. Г. Щербаковського «Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні» (Харків : В деле, 2015, 560 с.) присвячена найбільш актуальним проблемам, що виникають, коли сторони й суд звертаються до спеціальних знань у кримінальному провадженні. Праця охоплює як теоретичні, так і прикладні питання, з якими стикаються слідчі, прокурори, судді та самі експерти на різних стадіях кримінального провадження. Автор висвітлює наукові, правові та організаційно-тактичні засади всього циклу роботи з експертизою: підготовки та призначення судових експертиз, провадження експертного дослідження, оцінки висновку експерта й використання результатів експертиз під час досудового розслідування і судового розгляду. Теоретичне ядро праці становить уточнення базових понять: спеціальних знань, предмета й об'єктів судової експертизи, критерію розмежування судових експертиз, а також компетенції та компетентності експерта. Окремо розглянуто процесуальний порядок судово-експертної діяльності, і на цій основі автор пропонує зміни та уточнення до кримінального процесуального закону. Значну увагу приділено тактичному аспекту: розкрито поняття тактики проведення судових експертиз, виокремлено експертні ситуації, що виникають у кримінальному провадженні, і для них зазначено відповідні дії учасників провадження. Завершальна частина присвячена поняттю та напрямам використання судових експертиз, зокрема в кваліфікації злочинів і під час проведення тактичних операцій. Отже, монографія поєднує процесуально-правовий, криміналістичний і організаційний виміри експертизи та розглядає її як процес, що охоплює і досудове розслідування, і судовий розгляд. Видання адресовано науковцям, викладачам, студентам, співробітникам органів досудового розслідування, прокурорам і суддям. Для судових експертів, зокрема психологів, праця корисна загальнотеоретичною рамкою: розмежуванням компетенції та компетентності, поняттям експертної ситуації, підходами до оцінки висновку, що мають значення для постановки питань експертові та для оцінки висновку в суді.

Ключові слова: судова експертиза, кримінальне провадження, спеціальні знання, призначення судової експертизи, висновок експерта, оцінка висновку експерта, компетенція і компетентність експерта, тактика проведення експертиз, експертна ситуація, кваліфікація злочинів.

Conducting and Using Forensic Examinations in Criminal Proceedings: A Monograph

Shcherbakovskyi M. H.

Abstract. Forensic examinations bring specialised knowledge into criminal proceedings, and their value depends on how they are prepared, ordered, conducted, assessed and used. M. H. Shcherbakovskyi's monograph (Kharkiv: V dele, 2015, 560 pp.) addresses the most pressing problems of conducting and using forensic examinations in criminal proceedings. The author sets out the scientific, legal, organisational and tactical foundations of the whole cycle: preparing and ordering examinations, carrying out the expert study, assessing the expert opinion and using the results during pre-trial investigation and trial. He refines key concepts of forensic science, namely specialised knowledge, the subject matter and objects of forensic examination, the criterion for distinguishing between types of examinations, and the expert's competence and competency. The procedural framework of forensic

expert activity is analysed, and amendments and clarifications to the criminal procedure law are proposed. The tactical part defines the tactics of conducting forensic examinations, distinguishes the expert situations that arise in criminal proceedings and indicates the corresponding actions of the participants. The final part characterises the concept and directions of using forensic examinations, including in the legal qualification of crimes and in tactical operations. The book is intended for researchers, lecturers, students, investigators, prosecutors and judges. For forensic experts, including forensic psychologists, it provides a general theoretical framework relevant to formulating questions for the expert and to the assessment of expert opinions in court.

Keywords: forensic examination, criminal proceedings, specialised knowledge, ordering an expert examination, expert opinion, assessment of expert opinion, expert competence, tactics of forensic examination, expert situation, qualification of crimes.

Першоджерело: *Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 06.06.2021.*

References

1. Shcherbakovskyi M. H. Provedennia ta vykorystannia sudovykh ekspertyz u kryminalnomu provadzhenni [Conducting and Using Forensic Examinations in Criminal Proceedings: A Monograph] : monohrafiia : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 3 (33). URL: https://expertize-journal.org.ua/inshi-vidi-spetsialnikh-znan/5131-shcherbakovskij-m-g-provedennya-ta-vikoristannya-sudovikh-ekspertiz-u-kriminalnomu-provadzhenni-monografiya-m-g-shcherbakovskij-kharkiv-v-dele-2015-560-s (onovlena versiia vid 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. Shcherbakovskyi M. H. Provedennia ta vykorystannia sudovykh ekspertyz u kryminalnomu provadzhenni [Conducting and Using Forensic Examinations in Criminal Proceedings: A Monograph] : monohrafiia. Kharkiv : V dele, 2015. 560 s. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedennia%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provadzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

ВІКТОРІЯ ЄВГЕНІВНА СЛЮСАРЕНКО - КАНДИДАТ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК, ДОЦЕНТ, СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ В ЕКОНОМІЧНІЙ ГАЛУЗІ ЗНАНЬ, АВТОР БАГАТЬОХ МОНОГРАФІЙ ТА ПОСІБНИКІВ З АУДИТУ ТА БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ, СТАЖ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ, ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІЛЬШЕ 20 РОКІВ[1]

Анотація. Біографічна довідка редакції про Вікторію Євгенівну Слюсаренко, кандидата економічних наук, доцента, аудитора (сертифікат № 6625, 2003 р.) і судового експерта в економічній галузі знань. З 2012 р. вона працює за експертними спеціальностями 11.1–11.3 (дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності, документів про економічну діяльність підприємств і організацій, документів фінансово-кредитних операцій), з 2000 р. викладає в Ужгородському національному університеті й запровадила низку дисциплін, зокрема «Економічна експертиза». Подано відомості про її кандидатську (2013) і докторську дисертації, монографії та посібники з аудиту й бухгалтерського обліку, аудиторську і громадську діяльність.

Ключові слова: біографічна довідка, судово-економічна експертиза, судовий експерт, аудит, бухгалтерський облік, експертні спеціальності 11.1–11.3, Ужгородський національний університет.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 20.06.2021.*

Повний текст

Здійснювала аудит «КП «Ужгородський водоканал» та місцевих бюджетів м.Чопу та м. Перечин у 2015 році. Займається громадською діяльністю, з 1998. За її ініціативи реалізовано 28 проектів, що фінансувались різними донорськими організаціями. Викладає дисципліни «Аудит» та «Організація і методика аудиту», «Економічну експертизу», «Облік в неприбуткових не бюджетних організаціях», «Аудит та бізнес-консалтинг». У навчальний процес з ії ініціативи було запровадженно та розроблено навчальні дисципліни які не викладались до того в жодному ВНЗ - «Практикум з бухгалтерського обліку», «Податковий облік», «Облік небюджетних неприбуткових організаціях», «Управлінські інформаційні системи в обліку аналізі та аудиті», «Економічна експертиза».

Має власну розробку зміни податкової системи в Україні.

References

1. Viktoriia Yevhenivna Sliusarenko - kandydat ekonomichnykh nauk, dotsent, sudovyi ekspert v ekonomichnii haluzi znan, avtor bahatokh monohrafii ta posibnykiv z audytu ta bukhhalterskoho obliku, stazh sudovo-ekspertnoi, ekonomichnoi diialnosti bilshe 20 rokiv [Viktoriia Yevhenivna Sliusarenko – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Forensic Expert in Economics, Author of Many Monographs and Manuals on Auditing and Accounting, with over 20 Years of Forensic Expert and Economic Experience]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 3 (33). URL: https://expertize-journal.org.ua/shkola-ekspertyzy-viktorii-sliusarenko-m-uzhhorod-ukraina/5224-viktoriya-evgenivna-slyusarenko-kandidat-ekonomichnikh-nauk-sudovij-ekspert-v-ekonomichnij-galuzi-znan-avtor-bagatokh-monografij-ta-posibnikiv-z-auditu-ta-bukhgalterskog-obliku-stazh-sudovo-ekspertnoji-ekonomichnoji-diyalnosti-bilshe-20-rokiv (onovlena versiia vid 29.06.2022). [in Ukrainian].

1.2. СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

КОСТИЦЬКИЙ, М.В. СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ [ТЕКСТ] : МОНОГРАФІЯ[1]

Костицький М. В., Луцький М. І.

Реферат. Реферат містить бібліографічні відомості про монографію М. В. Костицького та М. І. Луцького «Судово-психологічна експертиза в адміністративному процесі», підготовлену в Івано-Франківському університеті права імені Короля Данила Галицького (Івано-Франківськ : Видавнича справа, 2011, 307 с.). Як видно з назви, праця присвячена застосуванню судово-психологічної експертизи в адміністративному процесі. Опис уміщено в рубриці «Судово-психологічна експертиза», щоб привернути увагу судових експертів-психологів, юристів і науковців до цього напряму досліджень. Анотації, змісту чи інших відомостей про структуру та положення монографії матеріал не містить.

Ключові слова: судово-психологічна експертиза, адміністративний процес, адміністративне судочинство, спеціальні психологічні знання, монографія.

Kostytskyi M. V. Forensic Psychological Examination in Administrative Proceedings: Monograph

Kostytskyi M. V., Lutskyi M. I.

Abstract. The entry provides bibliographic information on the monograph by M. V. Kostytskyi and M. I. Lutskyi 'Forensic Psychological Examination in Administrative Proceedings', prepared at the King Danylo Halytskyi University of Law in Ivano-Frankivsk (Ivano-Frankivsk: Vydavnycha Sprava, 2011, 307 pp.). As the title indicates, the book deals with the use of forensic psychological examination in administrative proceedings. The entry is placed in the journal's section on forensic psychological examination to draw the attention of forensic psychologists, lawyers and researchers to this field; no abstract or table of contents of the monograph is reproduced.

Keywords: forensic psychological examination, administrative proceedings, administrative justice, psychological expertise, monograph.

Першоджерело: *Костицький М. В., Луцький М. І. Судово-психологічна експертиза в адміністративному процесі : монографія / Івано-Франків. ун-т права ім. короля Данила Галицького. Івано-Франківськ : Видавнича справа, 2011. 307 с. Реферат оприлюднено в журналі 02.06.2021.*

References

1. Kostytskyi M. V., Lutskyi M. I. Kostytskyi, M.V. Sudovo-psykholohichna ekspertyza v administratyvnomu protsesi [Kostytskyi M. V. Forensic Psychological Examination in Administrative Proceedings: Monograph] [Tekst] : monohrafiia : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 3 (33). URL: https://expertize-journal.org.ua/psikhologichna-ekspertiza/5086-kostitskij-m-v-sudovo-psikhologichna-ekspertiza-v-administrativnomu-protsesi-tekst-monografiya-kostitskij-m-v-lutskij-m-i-ivano-frankiv-un-t-prava-im-korolya-danila-galitskogo-ivano-frankivsk-vidavnicha-sprava-2011-307-s (onovlena versiia vid 04.11.2026). [in Ukrainian].

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА [ТЕКСТ] : НАВЧ. ПОСІБ[1]

Землянська О. В.

Реферат. Навчальний посібник О. В. Землянської «Судово-психологічна експертиза» видано Харківським національним університетом внутрішніх справ (Харків : ХНУВС, 2012, 300 с.). Матеріал на сайті журналу обмежується бібліографічним описом видання, тому про зміст праці можна судити лише з її назви, жанру та обсягу: це навчальне видання з судово-психологічної експертизи, підготовлене в закладі вищої освіти системи МВС України. Відомостей про структуру посібника, розглянуті види експертиз і методичні підходи на сайті не наведено. Журнал реферує й інші праці авторки, зокрема статтю про особливості посмертної судово-психологічної експертизи (2009) і спільну з О. М. Бандуркою та С. П. Бочаровою статтю «Психологічний коментар до окремих статей нового Кримінального кодексу України» (2002), що дає змогу розглядати посібник у ширшому контексті її досліджень у галузі судово-психологічної експертизи.

Ключові слова: судово-психологічна експертиза, навчальний посібник, юридична психологія, судовий експерт-психолог, спеціальні психологічні знання.

Forensic Psychological Examination: A Textbook

Zemlianska O. V.

Abstract. The textbook Forensic Psychological Examination by O. V. Zemlianska was published by Kharkiv National University of Internal Affairs (Kharkiv, 2012, 300 pp.). The journal's website provides only the bibliographic description of the book, so its content can be judged solely from its title, genre and length: it is a teaching text on forensic psychological examination prepared at a higher education institution of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. No information on the structure of the textbook, the types of examinations covered or the methodological approaches is given on the website. The journal also abstracts other works by the author, including an article on the specific features of posthumous forensic psychological examination (2009) and a joint article with O. M. Bandurka and S. P. Bocharova on a psychological commentary to selected articles of the new Criminal Code of Ukraine (2002), which places the textbook in the wider context of her research.

Keywords: forensic psychological examination, textbook, legal psychology, forensic psychologist, specialised psychological knowledge.

Першоджерело: *Землянська О. В. Судово-психологічна експертиза : навч. посіб. / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2012. 300 с. Реферат оприлюднено в журналі 02.06.2021.*

References

1. Zemlianska O. V. Sudovo-psykholohichna ekspertyza [Forensic Psychological Examination: A Textbook] [Tekst] : navch. posib : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 3 (33). URL: https://expertize-journal.org.ua/psikhologichna-ekspertiza/5089-zemlyanska-o-v-sudovo-psikhologichna-ekspertiza-tekst-navch-posib-o-v-zemlyanska-khark-nats-un-t-vnutr-sprav-kh-khnuvs-2012-300-s (onovlena versiia vid 04.11.2026). [in Ukrainian].

1.3. ПРАВОВЕ ТА НАУКОВО-ПРИКЛАДНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ПОЗИЦІЯ ВС: ВИСНОВОК ЕКСПЕРТА НЕ Є НАЛЕЖНИМ ТА ДОПУСТИМИМ ДОКАЗОМ ЯКЩО У НЬОМУ НЕ ЗАЗНАЧЕНО, ЩО ЕКСПЕРТ ОБІЗНАНИЙ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИЙ ВИСНОВОК І ЩО ТАКИЙ ВИСНОВОК ПІДГОТОВЛЕНО ДЛЯ ПОДАННЯ ДО СУДУ[1]

Верховний Суд (Велика Палата)

Реферат. Висновок, складений на замовлення учасника справи, має доказову силу лише тоді, коли відповідає формальним вимогам процесуального закону. Публікація розкриває цю позицію на прикладі постанови Великої Палати Верховного Суду від 18 грудня 2019 року у справі № 522/1029/18 (провадження № 14-270цс19). Предметом доказування, зокрема, було те, чи тотожне майно, відчужене за спірними договорами купівлі-продажу майнових прав, укладеними з відповідачами, майну, зазначеному в договорі купівлі-продажу майнових прав на новозбудоване майно, який позивачка уклала 25 березня 2010 року. Цю тотожність позивачка намагалася довести висновком будівельно-технічного експертного дослідження від 18 серпня 2014 року. Велика Палата погодилася із судом першої інстанції, що такий висновок не є належним і допустимим доказом. За частинами 5 і 6 статті 106 ЦПК України експерт, який склав висновок за зверненням учасника справи, має ті самі права й обов'язки, що й експерт, призначений судом, а у висновку обов'язково зазначають, що його підготовлено для подання до суду і що експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок. У спірному документі таких застережень не було. Крім того, на момент його складання закон узагалі не передбачав висновку експерта за зверненням сторони: ця можливість з'явилася лише з 15 грудня 2017 року, коли набрали чинності відповідні зміни до ЦПК. З огляду на статтю 78 ЦПК України, за якою суд не бере до уваги докази, одержані з порушенням установленого порядку, Велика Палата погодилася, що позивачка не довела ідентичності майна. За повідомленням ЛІГА:ЗАКОН, позивачка домагалася визнання права власності на квартири в новобудові, а Велика Палата нагадала, що право власності на новостворений об'єкт нерухомості виникає з моменту державної реєстрації, і погодилася з безпідставністю позову. Для судових експертів і юристів позиція має пряме практичне значення: висновок, який замовляє сторона, треба оформлювати відповідно до чинної редакції процесуального кодексу, а дослідження, проведені до 15 грудня 2017 року, не можна прирівнювати до висновку експерта в розумінні статті 106 ЦПК України.

Ключові слова: висновок експерта, експертиза на замовлення учасника справи, стаття 106 ЦПК України, кримінальна відповідальність експерта, завідомо неправдивий висновок, належність і допустимість доказів, будівельно-технічне експертне дослідження, майнові права на новобудову, Велика Палата Верховного Суду.

Supreme Court Position: An Expert Opinion Is Not Relevant and Admissible Evidence If It Does Not State That the Expert Is Aware of Criminal Liability for a Knowingly False Opinion and That the Opinion Was Prepared for Submission to the Court

Verkhovnyi Sud (Velyka Palata).

Abstract. Since the 2017 reform of the Civil Procedure Code of Ukraine, a party may submit an expert opinion it has commissioned, but the evidential value of such an opinion depends on strict compliance with formal requirements. This publication examines the reasoning of the Grand Chamber of the Supreme Court in its ruling of 18 December 2019 in case No. 522/1029/18. The dispute concerned the sale of property rights to dwellings in a newly built residential building: the claimant, who had concluded such a contract on 25 March 2010, had to prove that the property alienated under the contested contracts concluded with the defendants was identical to hers, and she relied on a construction and technical expert study of 18 August 2014. The Grand Chamber agreed with the first-instance court that this study was neither relevant nor admissible. Under Article 106(5) and (6) of the Code, an expert who prepares an opinion at a party's request has the same rights and duties as a court-appointed expert, and the opinion must state that it was prepared for submission to the court and that the expert is aware of criminal liability for a knowingly false opinion. The 2014 document contained neither statement; moreover, party-commissioned expert opinions were not provided for until the amendments took effect on 15 December 2017. Applying Article 78, which bars evidence obtained in breach of the statutory procedure, the Court agreed that the identity of the property had not been proved; according to the LIGA:ZAKON legal news service, it also confirmed that title to a newly built property arises upon state registration. The position matters for forensic experts and lawyers alike: party-commissioned opinions must follow the current wording of the procedural code, and earlier specialist studies cannot be treated as expert opinions within the meaning of Article 106.

Keywords: expert opinion, party-commissioned expert examination, Article 106 of the Civil Procedure Code of Ukraine, criminal liability of an expert, knowingly false expert opinion, relevance and admissibility of evidence, construction and technical expert study, property rights to newly built housing, Grand Chamber of the Supreme Court.

Першоджерело: *Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.12.2019 у справі № 522/1029/18 (провадження № 14-270цс19).*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 05.06.2021.*

References

1. Verkhovnyi Sud (Velyka Palata). Pozytsiia VS: Vysnovok eksperta ne ye nalezhnym ta dopustymym dokazom yakshcho u nomu ne zaznacheno, shcho ekspert obiznanyi pro kryminalnu vidpovidalnist za zavidomo nepravdyvyi vysnovok i shcho takyi vysnovok pidhotovleno dlia podannia do sudu [Supreme Court Position: An Expert Opinion Is Not Relevant and Admissible Evidence If It Does Not State That the Expert Is Aware of Criminal Liability for a Knowingly False Opinion and That the Opinion Was Prepared for Submission to the Court] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 3 (33). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5121-pozitsiya-vs-visnovok-eksperta-ne-e-nalezhnim-ta-dopustimim-dokazom-yakshcho-u-nomu-ne-zaznacheno-shcho-ekspert-obiznanij-pro-kriminalnu-vidpovidalnist-za-zavidomo-nepravdivij-visovok-i-shcho-takij-visnovok-pidgotovleno-dlya-podannya-do-sudu (onovlena versiia vid 21.06.2021). [in Ukrainian].

2. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 18.12.2019 u spravi № 522/1029/18 (provadzhennia № 14-270tss19) [Ruling of the Grand Chamber of the Supreme Court of 18.12.2019 in Case No. 522/1029/18 (Proceedings No. 14-270Tss19)]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87144996 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

ПОЗИЦІЯ ВС: ВИСНОВОК СПЕЦІАЛІСТА ПСИХОЛОГА, ЯКИЙ ГРУНТУЄТЬСЯ ЛИШЕ НА ПОЯСНЕННЯХ МАТЕРІ БЕЗ СПІЛКУВАННЯ З МАЛОЛІТНЬОЮ ДИТИНОЮ ТА БАТЬКОМ ДИТИНИ З ВИКЛАДАННЯМ ЗАГАЛЬНИХ ВИСНОВКІВ ПРО ЗВ`ЯЗОК МАТЕРІ З ДИТИНОЮ ПЕВНОГО ВІКУ НЕ МОЖЕ БУТИ НАЛЕЖНИМ ДОКАЗОМ[1]

Верховний Суд (Касаційний цивільний суд)

Реферат. Психологічне дослідження, виконане на замовлення одного з батьків без контакту з дитиною та другим із батьків, не дає суду відомостей про предмет доказування. Такого висновку дійшов Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду в постанові від 23 грудня 2020 року у справі № 712/11527/17 (провадження № 61-18882св19). Спір виник між батьками малолітньої дівчинки: батько просив визначити місце її проживання з ним, мати пред'явила зустрічний позов. Соснівський районний суд м. Черкаси 21 травня 2019 року задовольнив позов батька, а Черкаський апеляційний суд 3 жовтня 2019 року скасував це рішення й визначив місце проживання дитини з матір'ю, зокрема з урахуванням висновку спеціаліста за результатами психологічного дослідження від 18 червня 2019 року № 04/19. Верховний Суд зазначив, що цей висновок ґрунтується лише на поясненнях матері та документах, наданих нею; психолог не досліджувала матеріалів справи, особисто не спілкувалася ні з дитиною, ні з батьком і виклала загальні положення про зв'язок матері з дитиною певного віку без урахування фактичних обставин. Тому він не містить інформації щодо предмета доказування і не може бути належним доказом. Апеляційний суд також відхилив висновок органу опіки та піклування на користь проживання з батьком і взяв до уваги лише акт обстеження умов проживання матері, хоча такий акт не замінює висновку органу опіки та піклування, обов'язкового за статтею 19 СК України. Спираючись на Конвенцію про права дитини, статті 141 і 161 СК України та практику ЄСПЛ у справах «М. С. проти України» і «Хант проти України», Верховний Суд наголосив, що рівність прав батьків є похідною від найкращих інтересів дитини, жоден із батьків не має пріоритетного права на проживання з нею, а отже, презумпція проживання малолітньої дитини з матір'ю суперечить сімейному законодавству. Постанову апеляційного суду скасовано, справу направлено на новий розгляд з урахуванням того, що з липня 2017 року дитина фактично живе з батьком. Для психологів і судових експертів рішення окреслює мінімальні методичні вимоги: дослідження обох батьків і самої дитини, вивчення матеріалів справи та висновки, прив'язані до конкретної сімейної ситуації.

Ключові слова: визначення місця проживання дитини, висновок спеціаліста-психолога, психологічне дослідження, належність доказів, найкращі інтереси дитини, орган опіки та піклування, прихильність дитини, рівність прав батьків, Конвенція про права дитини, Касаційний цивільний суд.

Supreme Court Position: A Psychologist's Specialist Opinion Based Solely on the Mother's Explanations, Without Contact with the Young Child and the Father and Containing Only General Statements About the Bond Between a Mother and a Child of a Certain Age, Cannot Be Relevant Evidence

Verkhovnyi Sud (Kasatsiinyi tsyvilnyi sud).

Abstract. When a parent submits a psychological opinion in a dispute over a child's residence, the court has to decide whether the opinion actually concerns the facts to be proved. This publication presents the key reasoning of the Civil Cassation Court within the Supreme Court in its ruling of 23 December 2020 in case No. 712/11527/17. The father of a young girl sought an order fixing her residence with him, and the mother filed a counterclaim. The Sosnivskyi District Court of Cherkasy found for the father on 21 May 2019, whereas the Cherkasy Court of Appeal reversed that decision on 3 October 2019 and placed the child with her mother, relying in part on a psychologist's opinion of 18 June 2019 on a young child's need for maternal contact. The Supreme Court held that this opinion could not be relevant evidence: it was based only on the mother's explanations and documents supplied by her, the psychologist had neither examined the case file nor met the child and the father, and the conclusions were general statements detached from the facts of the case. The appellate court had also disregarded the guardianship authority's opinion in favour of the father and relied on a housing inspection report, which cannot replace the opinion required by Article 19 of the Family Code of Ukraine. Citing the UN Convention on the Rights of the Child, the Family Code and the ECtHR judgments in M.S. v. Ukraine and Hunt v. Ukraine, the Court stressed that parental equality derives from the child's best interests and that neither parent has a priority right to residence. The case was remitted for fresh appellate review. For psychologists and forensic experts, the ruling sets minimum methodological requirements: assessment of both parents and the child, study of the case materials and conclusions tied to the specific family situation.

Keywords: child's place of residence, psychologist's specialist opinion, psychological assessment, relevance of evidence, best interests of the child, guardianship authority, child's attachment, equal parental rights, UN Convention on the Rights of the Child, Civil Cassation Court.

Першоджерело: *Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 23.12.2020 у справі № 712/11527/17 (провадження № 61-18882св19).*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 06.06.2021.*

References

1. Verkhovnyi Sud (Kasatsiinyi tsyvilnyi sud). Pozytsiia VS: Vysnovok spetsialista psykholoha, yakyi hruntuietsia lyshe na poiasnenniakh materi bez spilkuvannia z malolitnoiu dytynoiu ta batkom dytyny z vykladanniam zahalnykh vysnovkiv pro zviazok materi z dytynoiu pevnoho viku ne mozhe buty nalezhnym dokazom [Supreme Court Position: A Psychologist's Specialist Opinion Based Solely on the Mother's Explanations, Without Contact with the Young Child and the Father and Containing Only General Statements About the Bond Between a Mother and a Child of a Certain Age, Cannot Be Relevant Evidence] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 3 (33). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5134-pozitsiya-vs-visnovok-spetsialista-psikhologa-yakij-gruntuetsya-lishe-na-poyasnennyakh-materi-bez-spilkuvannya-z-malolitnoyu-ditinoyu-ta-batkom-ditini-z-vikladannyam-zagalnikh-visnovkiv-pro-zv-yazok-materi-z-ditinoyu-pevnogo-viku-ne-mozhe-buti-nalezhnim-dokazom-u-spravi (onovlena versiia vid 08.06.2021). [in Ukrainian].

2. Postanova Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 23.12.2020 u spravi № 712/11527/17 (provadzhennia № 61-18882sv19) [Ruling of the Civil Cassation Court Within the Supreme Court of 23.12.2020 in Case No. 712/11527/17 (Proceedings No. 61-18882Sv19)]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/93835748 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

ПОЗИЦІЯ ВС: ОПИТУВАННЯ ДИТИНИ В ПРИСУТНОСТІ ПСИХОЛОГА В СУДІ, НАЛЕЖНИМ ЧИНОМ ЗАБЕЗПЕЧУЄ ВСТАНОВЛЕННЯ ПРИХИЛЬНОСТІ ДИТИНИ ДО ПРОЖИВАННЯ З ОДНИМ ІЗ БАТЬКІВ У СУКУПНОСТІ З ІНШИМИ ВСТАНОВЛЕНИМИ ДАНИМИ ПРИЧИН ТАКОЇ ПРИХИЛЬНОСТІ[1]

Верховний Суд

Реферат. Думка дитини у спорі про місце її проживання набуває доказової ваги тоді, коли суд може переконатися в її самостійності та стійкості. Публікація розкриває цей підхід на матеріалі постанови Верховного Суду від 18 березня 2019 року у справі № 215/4452/16-ц. Неповнолітній хлопчик і в розмові з психологом, і в судовому засіданні повідомив, що однаково любить обох батьків, але хоче жити з батьком, бо там йому зручніше й комфортніше, а з матір'ю бажає зустрічатися. Під час бесіди 15 березня 2018 року спеціаліст служби у справах дітей встановив, що хлопчик емоційно прив'язаний до батька, дослухається до його думки, а батько має в сина авторитет. Протягом року дитина своєї думки не змінила, а її вік і рівень розвитку дають змогу усвідомлено висловитися щодо місця проживання. Суди врахували й історію проживання: після розірвання шлюбу син три місяці жив із батьком, дев'ять місяців з матір'ю, а понад два останні роки знову з батьком. Верховний Суд погодився з апеляційним судом, що проживання з батьком найкраще відповідає інтересам дитини, тоді як мати не надала переконливих доказів протилежного, і визнав опитування дитини в присутності психолога, поєднане з іншими даними про причини її прихильності, належним способом цю прихильність установити. Додатково наведено постанову Верховного Суду від 5 вересня 2018 року у справі № 752/22028/16-ц, де думку двох малолітніх дітей 2008 і 2010 років народження вислухано, зокрема, у присутності психолога. Редакційний коментар пояснює процесуальний механізм: клопотання про залучення спеціаліста-психолога на підставі статей 43, 74 і 197 ЦПК України, його права й обов'язки, застосування за аналогією статті 354 КПК України, вимоги статей 45 і 232 ЦПК України, пункт 64 Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, та рішення ЄСПЛ «Савіни проти України». Наголошено, що консультація спеціаліста не замінює висновку експерта, а здатність дитини самостійно висловити думку сторони мають підтверджувати доказами, зокрема результатами психологічного дослідження.

Ключові слова: думка дитини, опитування дитини в суді, спеціаліст-психолог, визначення місця проживання дитини, прихильність дитини, найкращі інтереси дитини, правосуддя, дружнє до дитини, стаття 74 ЦПК України, служба у справах дітей, Верховний Суд.

Supreme Court Position: Questioning a Child in Court in the Presence of a Psychologist, Together with Other Established Data on the Reasons for the Child's Attachment, Properly Establishes the Child's Attachment to Living with One of the Parents

Verkhovnyi Sud.

Abstract. A child's views carry evidential weight in a residence dispute when the court can be satisfied that they are independent and stable. This publication presents the reasoning of the Supreme Court of Ukraine in its ruling of 18 March 2019 in case No. 215/4452/16-ts. A minor boy told both a psychologist and the court that he loved his parents equally but wished to live with his father, where he felt more comfortable, while continuing to see his mother. A specialist of the children's service who

talked with him on 15 March 2018 found him emotionally attached to his father, whose opinion he respected. His preference remained unchanged for a year, and his age and maturity allowed him to express a considered view. The courts also took into account where he had lived after the divorce: three months with the father, nine months with the mother and more than two years with the father again. The Supreme Court upheld the appellate finding that residence with the father served the child's best interests, the mother having produced no convincing evidence to the contrary, and accepted questioning the child in the presence of a psychologist, combined with other evidence on the reasons for the attachment, as an appropriate method. A further ruling of 5 September 2018 (case No. 752/22028/16-ts), in which two young children were heard in the presence of a psychologist, is also cited. The editorial commentary explains how a psychologist is engaged as a specialist under Articles 43, 74 and 197 of the Civil Procedure Code of Ukraine, refers to the Council of Europe Guidelines on child-friendly justice, Article 354 of the Criminal Procedure Code applied by analogy and the ECtHR judgment in Saviny v. Ukraine, and notes that a specialist's advice does not replace an expert opinion.

Keywords: child's views, questioning a child in court, psychologist as a specialist, child's place of residence, child's attachment, best interests of the child, child-friendly justice, Civil Procedure Code of Ukraine, children's service, Supreme Court of Ukraine.

Першоджерело: *Постанова Верховного Суду від 18.03.2019 у справі № 215/4452/16-ц.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 06.06.2021.*

References

1. Verkhovnyi Sud. Pozytsiia VS: Opytuvannia dytyny v prysutnosti psykholoha v sudi, nalezhnym chynom zabezpechuie vstanovlennia prykhylnosti dytyny do prozhyvannia z odnym iz batkiv u sukupnosti z inshymy vstanovlenymy danymy prychyn takoi prykhylnosti [Supreme Court Position: Questioning a Child in Court in the Presence of a Psychologist, Together with Other Established Data on the Reasons for the Child's Attachment, Properly Establishes the Child's Attachment to Living with One of the Parents] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 3 (33). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5138-opituvannya-ditini-v-prisutnosti-psikhologa-v-sudi-nalezhnim-chinom-zabezpechue-vstanovlennya-prikhilnosti-ditini-do-prozhivannya-z-odnim-iz-batkiv-u-sukupnosti-z-inshimi-vstanovlenimi-danimi-prichin-takoji-prikhilnosti-dlya-zabezpechennya-printsipu-najkrashchikh-interesiv-ditini-pri-virishenni-spravi (onovlena versiia vid 08.06.2021). [in Ukrainian].

2. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 18.03.2019 u spravi № 215/4452/16-ts [Ruling of the Supreme Court of 18.03.2019 in Case No. 215/4452/16-Ts]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/80521632 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА СУДДІ, АДВОКАТА, ПСИХОЛОГА, БАТЬКІВ: «ДОПИТ, ОПИТУВАННЯ ДИТИНИ В СУДІ». МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ, НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ, ПОСТАНОВИ ВЕРХОВНОГО СУДУ[1]

Анотація. Редакція журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» уклала електронну бібліотеку «Допит, опитування дитини в суді», адресовану суддям, адвокатам, психологам і батькам. Мета упорядників полягала в тому, щоб зібрати в одному місці методичні рекомендації, нормативні документи та судову практику щодо з'ясування думки дитини в судовому процесі й психологічних особливостей її допиту з урахуванням емоційних і поведінкових особливостей дитини. Станом на червень 2021 року бібліотека має два розділи. Перший охоплює 26 позицій: Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, матеріали Вищої школи адвокатури та Комітету НААУ з сімейного права, адаптовані порадники польської «Фундації «Нічиї діти» для фахівців, батьків і самих дітей, методичні рекомендації щодо опитування дітей, які стали жертвами чи свідками насильства, контрольний перелік запитань Агентства ЄС з основоположних прав, звіт про моніторинг 109 засідань судів і дорадчих органів опіки та піклування й аналіз 50 судових рішень, посібники для Національної поліції, матеріали про методику «Зелена кімната», тренінгові матеріали для Національної школи суддів України та навчальний курс USAID щодо справ про домашнє насильство. Більшість позицій супроводжено реферативною анотацією й посиланням на повний текст. Другий розділ містить ключові тези шести постанов: Верховного Суду від 4 квітня 2018 року, 5 вересня 2018 року, 14 лютого 2019 року і 18 березня 2019 року, Великої Палати Верховного Суду від 29 травня 2019 року та Верховного Суду України від 12 липня 2017 року. Ці рішення стосуються права дитини бути вислуханою, меж урахування її згоди на проживання з одним із батьків, зустрічей матері з дитиною в кабінеті психолога як заходу забезпечення позову та вимог до висновку психолога, який суди не визнали допустимим доказом через обстеження без попереднього спілкування з обома батьками. Редакція також обґрунтовує залучення спеціаліста-психолога до опитування дитини за статтями 43, 74 і 197 ЦПК України та наводить застереження, що практичні психологи закладів освіти не мають робити психодіагностичних висновків щодо дітей для суду на запити адвокатів.

Ключові слова: опитування дитини в суді, допит дитини, думка дитини, правосуддя, дружнє до дитини, спеціаліст-психолог, «Зелена кімната», найкращі інтереси дитини, електронна бібліотека, постанови Верховного Суду, методичні рекомендації.

Electronic Library for Judges, Advocates, Psychologists and Parents "Questioning and Interviewing a Child in Court": Methodological Recommendations, Regulatory Documents and Supreme Court Rulings

Abstract. Professionals who hear children in court need methodological and legal guidance that takes account of the child's emotional, psychological and behavioural characteristics. To meet this need, the editorial board of the journal Forensic Psychological Examination. Use of the Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice compiled an online library, Questioning and Interviewing a Child in Court, for judges, advocates, psychologists and parents. As of June 2021 it has two sections. The first contains 26 items, including the Council of Europe Guidelines on child-friendly justice, materials of the Higher School of Advocacy and the Family Law Committee of the Ukrainian National Bar Associ-

ation, Ukrainian adaptations of guides by the Polish Nobody's Children Foundation for professionals, parents and children, recommendations on interviewing child victims and witnesses of violence, a checklist by the EU Agency for Fundamental Rights, a monitoring report covering 109 court and guardianship-body hearings and 50 judgments, police training manuals, materials on the Green Room interviewing method, training materials for the National School of Judges of Ukraine and a USAID course on domestic violence cases; most entries have an abstract and a link to the full text. The second section summarises six rulings of the Supreme Court and the former Supreme Court of Ukraine (2017–2019) on the child's right to be heard, the limits of relying on a child's consent, meetings in a psychologist's office as a measure to secure a claim and the requirements for a psychologist's report, which was rejected where the psychologist had not first met both parents. The editors also explain how a psychologist is engaged as a specialist under Articles 43, 74 and 197 of the Civil Procedure Code of Ukraine and warn that school psychologists should not issue psychodiagnostic reports for courts at advocates' request.

Keywords: questioning a child in court, child interview, child's views, child-friendly justice, psychologist as a specialist, Green Room, best interests of the child, electronic library, Supreme Court rulings, methodological recommendations.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 06.06.2021.*

Повний текст

Довідково. Правовою позицією Верховного Суду щодо заслуховування думки дитини судом у присутності психолога є Постанова Верховного Суду від 05 вересня 2018 року у справі № 752/22028/16-ц щодо визначення місця проживання малолітніх дітей. Так, ВС вказав, що з метою виконання норм матеріального права, думку малолітнього 2008 року народження, та малолітнього 2010 року народження щодо того, з ким із батьків вони бажають проживати, в судовому засіданні було вислухано, в тому числі, в присутності психолога. Інша **Постанова Верховного Суду від 18 березня 2019 року у справі № 215/4452/16-ц** вказує, що опитування дитини в присутності психолога в суді належним чином забезпечує встановлення прихильності дитини до проживання з одним із батьків у сукупності з іншими встановленими даними причин такої прихільності для забезпечення принципу «найкращих інтересів дитини» при вирішенні справи.

Також, підрозділ 6 Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи, щодо правосуддя дружнього до дітей «Свідчення та заяви дітей» окремо містить положення, що вказують, що опитування дітей з метою отримання інформації та доказів **по справі має бути проведено спеціально навченим фахівцем**. Так, пункт 64. Опитування та збір заяв дітей повинні, наскільки це можливо, проводитись кваліфікованими фахівцями. Всі зусилля мають бути направлені на те, щоб діти надавали свідчення у найбільш сприятливому оточенні та за найсприятливіших умов, з урахуванням віку, зрілості та рівня розуміння, а також будь-яких труднощів, які вони можуть мати. Нормативні документи, які приймаються уповноваженими органами Ради Європи щодо роботи судів поивнні імплементуватися українськими судами на підставі **Закону України "Про приєднання України до Статуту Ради Європи" від 31 жовтня 1995 року № 398/95-ВР** https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/95-вр#Text

Залучення (замовляння) спеціаліста психолога до участі у опитуванні дитини в суді відбувається шляхом направлення суду клопотання на підставі вимог статей 43, 74, 197 ЦПК України.

УВАГА АДВОКАТАМ, СУДДЯМ! Попередження від практичного психолога закладу освіту, що практичні психологи закладів освіти не можуть бути учасниками судового процесу та робити психодіагностичні висновки щодо дітей на запити адвокатів для суду, оскільки работа психолога закладу освіти є конфіденційною з дитиною та вимагає використання інструментарію, який рекомендований Міністерством освіти і науки України (Положення про психологічну службу у системі освіти України), а не Міністерства юстиції України. За своїм статусом практичні психологи закладів освіти належать до педагогічних працівників (частина 3 статті 76 Закону України «Про освіту») і не виконують нормативні документи, які прийняті Міністерством юстиції України!!!!

Відео: https://www.youtube.com/embed/VNsvsNAwfrI

Інформуємо, що науковий журнал запроваджує надання послуг «Консультація»: запит на участь психолога у опитуванні дитини у суді, проведення судово-психологічної експертизи за різними підставами, у тому числі відшкодування моральної шкоди, визначення місця проживання дитини, встановлення недійсності укладених договорів, угод, застосуванням поліграфа тощо на замовлення зацікавлених осіб, суду, правоохоронних органів згідно процесуальних кодексів. - URL: http://expertize-journal.org.ua/konsultacia

Звертаємо увагу, організація проведення професійних консультацій всім зацікавленим здійснюється членом Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним редактором журналу, судовим експертом, кандидатом психологічних наук, доцентом Назаровим Олегом Анатолійовичем.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

кандидат психологічних наук, доцент
Назаров Олег Анатолійович

атестований судовий експерт з правом проведення експертиз за експертною спеціальністю 14.1 "Психологічні дослідження", поліграфолог

Україна,
02024, Київ,
вул. Магнітогорська, 1б, оф. 304,
E-mail: 2825818819@mail.gov.ua

Тел: +38 (044) 228-76-15
+38 (093) 476-72-60
+38 (098) 011-85-63

Повнотекстова бібліотека «Допит, опитування дитини в суді» у форматі online на сторінках журналу:

Розділ 1. Нормативні, методичні рекомендації з питань опитування дітей в суді, державних органах

1. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи, щодо правосуддя дружнього до дітей [Електронний ресурс]. – Видавництво Ради Європи, 2010. – 94 с.– Режим доступу: https://rm.coe.int/16804c2188

2. Ганна Гаро та Оксана Бобак Актуальні проблеми з'ясування судом думки дитини при вирішенні питань, що стосуються її життя. - Новини. Вища школа адвокатури НААУ. Курси з підвищення кваліфікації адвокатів. 08.07.2019 - https://www.hsa.org.ua/blog/aktualni-problemy-z-yasuvannya-sudom-dumky-dytyny-pry-vyrishenni-pytan-shho-stosuyutsya-yiyi-zhyttya/

3. Бюлетень Комітету з сімейного права НААУ (інформаційний дайджест новин у сфері сімейного права) за IV квартал 2020 року. Випуск 6. - 73 с. - URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/%D0%91%D1%8E%D0%BB%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%8C%20%D1%81%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%B5%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE.pdf

4. Сльозка Є. Дослідження передумов запровадження нової практики допиту/опитування дитини, яка постраждала від сексуального насильства. - К., Жіночий консорціум України за підтримки BICE (Міжнародного католицького бюро дитини), OAK Foundation, 2015. - 52 с. https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/child_witness_dl/doslidzhennya_press_12.pdf

5. «Як опитувати дитину»: Порадник для фахівців, які беруть участь в опитуванні малолітніх свідків та потерпілих / Авт.-упорядн.: А. Будзиньська; Переклад: Л.Кухарська; Адаптація до кримінально-процесуального законодавства України: Г. Христова. - К. - 2009. - 64 с. - URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/book_opytuvaty_dytuny.pdf

Реферативна стаття. Порадник для фахівців, які беруть участь в опитуванні малолітніх свідків та потерпілих "Як опитувати дитину" є адаптованим перекладом однойменного видання Польської організації «Фундація «Нічиї діти». Отримати достовірну, до певної міри повну інформацію від дитини, що стала свідком злочину або його жертвою - це особливо складний процес, оскільки цінність одержаного матеріалу залежить не лише від етапу розвитку, індивідуальних особливостей та сімейного середовища дитини, але й умов та способу проведення такої процесуальної дії як опитування малолітнього свідка або потерпілого. Діти сприймають та описують світ притаманним лише їм способом. Установлення з ними контакту вимагає особливих умінь та відповідних умов. Отже, процес опитування повинен бути відповідним чином запланованим та підготовленим. У цьому порадникові міститься практична інформація, адресована суддям, прокурорам, слідчим та іншим представникам правоохоронних органів, які проводять опитування малолітніх свідків або потерпілих, а також педагогам або психологам, які залучаються до участі в опитуванні в якості спеціалістів. Представлені методи й техніки роботи сприяють опитуванню дітей відповідно до закону таким способом, щоб максимально отримати цінний доказовий матеріал і водночас завдати щонайменшої травми дитині під час здійснення юридичних процедур

6. Йоланта Змарзлік Дитина свідчить у суді. Інформація для осіб, які супроводжують у суді дітей-свідків. - К.: Український фонд «Благополуччя дітей», Nobody's Children Foundation, 2010. - 16 с. - URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/broshure_child_witness_for_parents.pdf

Реферативна стаття. Свідки запрошуються до суду, щоб відповідати на запитання стосовно чогось, що з ними сталося, або чогось, що вони бачили або чули стосовно обста-

вин справи, яка розглядається. Деякі діти здатні добре впоратися з роллю свідка, але для інших така ситуація може бути дуже стресогенною. У таких дітей може з'явитися відчуття, що вони зробили щось погане, і вони потребуватимуть Вашої підтримки. У цій брошурі наведено кілька практичних порад, як Ви можете допомогти своїй дитині почуватися впевненіше у ролі свідка в суді. Ви також знайдете у ній вказівки, що стосуються того, як Ви можете впоратися з власними турботами та побоюваннями, пов'язаними з цією ситуацією. Інформація щодо дій, які Ви можете виконувати в рамках правових процедур, дозволить Вам краще захистити дитину. Пам'ятайте: Дитина повинна розповісти своїми словами правду про те, що з нею сталося. Допомагаючи дитині підготуватися до дачі свідчень у суді, не змушуйте її вчити на пам'ять готові фрази. Справу можуть закрити, якщо
дитина викликатиме враження «навченої», а тим самим менш автентичної у своїх розповідях. Брошура підготовлена на основі публікації Nobody's Children Foundation (Польща) "Gdy Twoje Dziecko jest świadkiem w sądzie" та опубліковано в рамках проекту «Дитинство без насильства – покращення системи захисту дітей у Східній Європі» за фінансової підтримки OAK Foundation.

7. Гаро Г.О. Найкращі інтереси дитини у цивільному провадженні (серія методичних рекомендацій "Адвокат дитини") / Г.О. Гаро, О.М. Спектор, С.Л. Савицька та ін. Х.: Фактор, 2020. 96 с. - URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/%D0%9F%D0%94%D0%A4_Garo%20Naykraschi%20interesy%20dytyny.pdf

Реферативна стаття. Методичний посібник «Найкращі інтереси дитини у цивільному провадженні» розроблений Комітетом НААУ з сімейного права у співпраці з Centre for Family Law Studies та Вищою школою адвокатури НААУ. Посібник видано в рамках серії методичних рекомендацій «Адвокат дитини». Посібник покликаний звернути увагу адвокатів на особливості статусу дитини у цивільному провадженні та надання правової допомоги з метою забезпечення найкращих інтересів дітей у цивільних та сімейних справах за участю дитини чи щодо дитини. Методичні рекомендації підготовлені колективом авторів – сімейними адвокатами, членами Комітету НААУ з сімейного права, які практикують у сфері захисту прав та інтересів дитини у сімейних спорах, працюють із дитиною як суб'єктом у цивільному судочинстві, розвивають поняття адвоката дитини в теоретичній, законодавчій та практичній площині, є ідеологами та лекторами навчального курсу у Вищій школі адвокатури НААУ «Адвокат дитини».

Пропонуємо також ознайомитися:

Організація зустрічей (забезпечення позову) в присутності психолога одного з батьків з дитиною під час судового процесу з визначення місця проживання дитини

Отримати висновки психологів про стан дитини і вплив домашнього насильства на розвиток та навчання, висновки психологів у справах про встановлення психологічного тиску, психологічного домашнього насильства у сім'ї

Залучення в Україні дитячого психолога для опитування, допиту дитини в суді

Помощь, участие психолога при опросе, допросе ребёнка в суде

8. Я буду свідчити у суді. Інформація для дітей та молоді. - К.: Український фонд «Благополуччя дітей», Nobody's Children Foundation, 2010. - 24 с. - URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/broshura_svidchity_v_sudi.pdf

Реферативна стаття. Завдяки цій брошурі дитина дізнається, у чому полягає завдання свідка; з ким вона зустрінеться, будучи свідком; що відбувається в суді в ході судового розгляду справи та після її завершення; які особливості опитування неповнолітніх свідків. Рекомендується, щоб при ознайомленні із цією брошурою дитину супроводжувала доросла особа, яка орієнтується в основах кримінального процесу на стадії судового розгляду справи та зможе відповісти на запитання та сумніви дитини, а також передати інформацію про її потреби прокурору або судді. Брошуру видано на основі матеріалів Nobody's Children Foundation (Польща) "Będę świadkiem w sądzie" в рамках проекту «Дитинство без насильства – покращення системи захисту дітей у Східній Європі» за фінансової підтримки OAK Foundation.

9. Я йду до суду. Книга для дітей. Автор: Марія Келлер-Хамела. - К.: 2005. - 26 с. - URL: http://www.canee.net/files/I%20am%20going%20to%20court%20-%20content,%20Ukraine_0.pdf

Реферативна стаття. Книга призначена для дітей віком від 5 до 11 років, які будуть свідчити в суді, яких скривдили, образили, або які були свідками злочину. Інформація, розміщена в цій книжці, має на меті ознайомити дитину із ситуацією, яка відбуватиметься в залі суду, і підготувати її до участі у судовому слуханні. Бути свідком або жертвою злочину, а потім брати участь у судовому слуханні - це дуже важких досвід для дорослих людей, а тим більше для дитини. Дитина не розуміє юридичних процедур, які відбуваються, боїться нових ситуацій і чужих людей, соромиться говорити про те, що її спіткало. Інколи дитина почувається винною, загубленою, переляканою і самотньою, боїться, що не виправдає спідвань дорослих. Маленьким дітям буде потрібна допомога батьків або опікунів, щоб прочитати цю книжку. Старші діти, які вже навчилися читати, можуть це робити самостійно. Дорослі, однак, повинні їм допомагати, щоб у разі потреби відповісти на всі запитання та розвіяти всі сумніви дитини.

10. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство: Метод. посіб. / Автори-упоряд.: Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська; Т. Цюман; за заг. ред. Т. Цюман. К.: ФОП Клименко, 2015. – 114 с. - URL: https://rm.coe.int/guidelines-druk-2-/168075de3b

Реферативна стаття. У посібнику представлено методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство, відповідно до Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Лансаротська конвенція) та Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей. Видання розраховане на співробітників правоохоронних органів, соціальної сфери та системи освіти, психологів, студентів, аспірантів, активістів молодіжних та громадських організацій. Видання підготовлене в рамках виконання Проекту Ради Європи «Зміцнення та захист прав дітей в Україні». Думки, висновки чи рекомендації належать авторам цього видання і не обов'язково відображають погляди Проекту чи Ради Європи. При використанні матеріа-

лів посилання на це видання є обов'язковим. Видано за фінансової підтримки Ради Європи та Уряду Королівства Норвегії.

11. Гаро Г., Бабішена М. Дитина в суді: допитати, опитати чи просто вислухати? - Вища школа адвокатури НААУ. Курси з підвищення кваліфікації адвокатів. 25.09.2020. - https://www.hsa.org.ua/blog/dytyna-v-sudi-dopytaty-opytaty-chy-prosto-vysluhaty/%C2%A0

Реферативна стаття. Відповідно до ст. 3 Конвенції про права дитини, в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

12. Дружнє до дітей правосуддя: контрольний перелік запитань для фахівців. Які заходи потрібно вжити, щоб судові провадження були дружніми до дітей? - The EU Agency for Fundamental Rights, 2017. - 4 с. - https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly-justice-checklist-for-professionals_uk.pdf

13. Рибак В., Середа М. Звіт про результати моніторингу судових процесів в Україні. СТАНДАРТИ ПРАВОСУДДЯ, ДРУЖНЬОГО ДО ДИТИНИ, ТА ЇХ ВТІЛЕННЯ В УКРАЇНІ (некримінальний аспект). - К.: Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Координатор проектів ОБСЄ в Україні, ГО «Центр політикоправових реформ», «Вектор прав людини», 2020 - 88 с. - https://www.osce.org/files/f/documents/e/d/453435.pdf

Реферативна стаття. У цьому виданні представлені результати пілотного дослідження стану дотримання судами і органами опіки та піклування стандартів правосуддя, дружнього до дитини, у справах некримінального характеру, яке було реалізоване у 2019 році. Висновки цього дослідження засновані на результатах інтерв'ювання суддів, присяжних, працівників органів опіки та піклування, адвокатів, моніторингу 109 судових засідань та засідань дорадчих органів опіки та піклування та аналізу 50 судових рішень у справах некримінального характеру, пов'язаних з правами або інтересами дитини. Дослідження спрямоване на виявлення ключових проблем у забезпеченні процедурних прав дитини (права на інформацію, права на висловлення своєї думки, права клопотати про призначення спеціального представника), а також проблем у реалізації позитивних обов'язків держави щодо дитини (створення комфортних умов перебування дитини під час здійснення правосуддя, обов'язок органу діяти швидко, можливість органу самостійно вживати заходи для захисту дитини, прийняття рішень у найкращих інтересах дитини) під час вирішення справ, які стосуються її інтересів. З цією метою була розроблена методологія, що була апробована в межах цього пілотного дослідження.

14. Актуальні проблеми досудового розслідування та судового розгляду злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей, шляхи їх вирішення [Текст] : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 черв. 2020 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський, В. В. Корольчук]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. – 413 с. - https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/16978

Реферативна стаття. Збірник матеріалів конференції в якому зазначається, що під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, у яких малолітня або неповнолітня особа є жертвою сексуального насильства, проводять значну кількість експертиз, допитів, що вкрай негативно позначається на психіці дитини. Постала необхідність розробити механізми, що мінімізують психологічне травмування дитини під час проведення досудового
розслідування, розгляду справ у суді, а також будуть забезпечувати ефективний реабілітаційний цикл.

15. Особливості опитування неповнолітнього потерпілого чи свідка злочину. Пам'ятка судді. - ГО «Фундація DEJURE», правовий клуб PRAVOKATOR.Київ, 2019. - 12 с. - https://6aas.gov.ua/images/pdf/KidsQuestioning_Suddia.pdf

Реферативна стаття. Слідчі дії є травматичним та стресовим досвідом для неповнолітніх осіб, особливо для дітей у складних життєвих обставинах або які постраждали внаслідок насильницьких дій. Одне із завдань судді під час опитування — забезпечити дитині почуття безпеки та не травмувати її повторно. Ця пам’ятка містить головні процесуальні особливості опитування неповнолітнього свідка та потерпілого. Використання рекомендацій, наведених у ній, дозволить зробити процедуру опитування більш ефективною та менш травматичною для неповнолітнього свідка чи потерпілого. Цей документ розроблено залученими експертами ГО «Фундація DEJURE» у партнерстві з правовим клубом PRAVOKATOR.Київ в рамках проекту «Дружня до дитини система правосуддя: гуманізація судових процесів та нетравматичні методи опитувань» і реалізується за підт-

римки проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні», який впроваджується Канадським бюро міжнародної освіти у партнерстві з Координаційним центром з надання правової допомоги та фінансується урядом Канади.

16. Савицька С. Відео-лекція «Клопотання про опитування дитини в суді у справах про визначення місця проживання дитини».

Відео: https://www.youtube.com/embed/z0DogWUb7NY

17. Віксич С. Д. Допит неповнолітньої особи з використанням новітніх технологій («Зелена кімната») / С. Д. Віксич. – Київ, 2020. – 37 с. - https://dspace.onua.edu.ua/items/b42b21ee-aeef-4bca-9088-f9e9dc1be449

Реферативна стаття. Міжнародні стандарти та світова практика говорять про те, що допит дитини, потерпілої від злочину або такої, яка скоїла кримінальне правопорушення, має бути проведений у дружній атмосфері для дитини, де вона відчуває захист і комфорт. Дану позицію підтримує більшість опитаних респондентів автором. Таким місцем може бути спеціально обладнана кімната, яка має власну назву – «Зелена кімната». Основною метою проведення допиту у такій кімнаті є зменшення повторної травматизації дитини у процесі опитування, як завдяки спеціальним методикам та комфортній атмосфері, так і завдяки технічному оснащенню, що дозволяє вести відеозапис допиту та в подальшому використовувати цей відеозапис для проведення досудового розслідування без проведення повторних допитів.

18. Добрі практики юристів для правосуддя в інтересах дитини в Україні: збірник практичних рекомендацій, Громадська організація «МАРТ». Чернігів: ГО «МАРТ», 2021. 130 с. - URL: https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/zbirnyk-dobryh-praktyk.pdf

Реферативна стаття. Видання включає практичні рекомендації, що розроблені з урахуванням міжнародних стандартів у сфері прав дитини, зокрема правосуддя, дружнього до дитини, та спрямовані на посилення захисту прав і свобод дитини, яка перебуває у контакті/конфлікті із законом, та забезпечення її найкращих інтересів. Збірник буде корисним для представників юридичних професій – адвокатів, суддів, прокурорів, тощо, а також для представників органів та служб, що працюють в інтересах дітей в Україні, для застосування в їх безпосередній роботі з дітьми, що перебувають у контакті/конфлікті із законом.

19. Алгоритм дій працівників Національної поліції з суб'єктами, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства : методичні рекомендації. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 136 с. - URL: https://dduvs.com/

Реферативна стаття. Викладено правові засади, форми, методи та засоби діяльності працівників Національної поліції та суб'єктів, які здійснюють заходи щодо захисту дітей, постраждалих від насильства. Розглядаються основні положення підготовки, організації і тактики використання навчального полігону «Кризова кімната, дружня до дитини» для проведення навчальних занять із відпрацювання методів роботи працівників органів Національної поліції у сфері захисту дітей, які постраждали від насильства на прикладах типових сценаріїв на базі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Розробниками враховано досвід роботи працівників поліції Чеської республіки щодо тактики опитування (допиту) дітей. Розраховано для використання практичними працівниками підрозділів ювенальної превенції Національної поліції та інших підрозділів, науковопедагогічними працівниками та здобувачами вищої освіти.

20. Кравченко І.С., Кононець В.П. Застосування методики «Зелена кімната» в діяльності Національної поліції: Методичні рекомендації для проведення занять зі слухачами на базі тренінгового центру «Зелена кімната» Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ / І.С. Кравченко, В.П. Кононець. Дніпро: ДДУВС, 2018. 48 с. - URL: https://dduvs.com/

Реферативна стаття. Викладено правові засади, форми та засоби діяльності підрозділів ювенальної превенції поліції превентивної діяльності, особливості діяльності, методику та типові сценарії проведення заняття із застосуванням тренінгового центру «Зелена кімната» на базі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Для викладачів закладів вищої совіти зі специфічними умовами навчання, працівників підрозділів ювенальної превенції поліції превентивної діяльності

21. Савченко Г. В., Маслюк А. М., Фарафонова А. О. Методичні матеріали до тренінгу «Психологічні особливості спілкування з малолітніми / неповнолітніми учасниками судового процесу». Київ : ТОВ «Абріс Прінт», 2020. 40 с. - URL: http://nsj.gov.ua/signin/

Реферативна стаття. Методичні матеріали адресовано тренерам (суддям, психологам), суддям та кандидатам на посаду судді в рамках спеціальної підготовки кандидатів на посаду суддів Національної школи суддів України. Розкрито психологічні особливості ефективної взаємодії з малолітніми/неповнолітніми учасниками судового процесу шляхом розвитку компетенцій та навичок.

22. Підготовка працівників структурних підрозділів Національної поліції України у частині забезпечення та захисту прав дітей: Навчально-методичний посібник/ [Авт. кол. Андрєєнкова В.Л., Бороздіна В.А., Ковальова О.В., Конієнко М.В. та ін.]; За заг. ред. Т.В. Журавель, Л.В. Зуб, О.В. Ковальової, Ю.В. Пилипас. - Частина 1. - Київ, 2019. 516 с. - URL: https://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/2343/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB_%D0%BE%D0%B2%D0%B0_42.pdf

Реферативна стаття. Загальна частина (частина 1) посібника містить 5 модулів для підготовки працівників різних структурних підрозділів Національної поліції України, зокрема: ювенальної превенції, дільничних офіцерів поліції, слідчих, патрульної поліції, протидії торгівлі людьми, – та передбачає вивчення поліцейськими міжнародних нормативно-правових актів з питань забезпечення та захисту прав дитини; механізмів міжвідомчої взаємодії; особливостей процесуальних аспектів роботи з дитиною; психологічних, фізіологічних та вікових особливостей розвитку дитини; специфіки комунікації з дитиною з урахуванням віку; механізмів реагування на випадки порушення прав дитини. Теми, запропоновані для вивчення поліцейськими у межах загальної частини посібника, мають обиратися для викладання з урахуванням наявних у поліцейських знань та досвіду з проблематики та можуть бути диференційовано використані як в межах первинної підготовки, так і службової підготовки та підвищення кваліфікації.

23. Підготовка працівників структурних підрозділів Національної поліції України у частині забезпечення та захисту прав дітей: Частина 2 (спеціалізована): навчально - методичний посібник / авт. кол.: Андрєєнкова А.Л., Бороздіна К.А., Ковальова О.В. та ін.; за ред. Т.В. Журавель, Л.В. Зуб, О.В. Ковальової, Ю.В. Пилипас. - Київ, 2019. - 499 с. - URL: https://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/2344/1/%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB_%D0%BE%D0%B2%D0%B0_43.pdf

Реферативна стаття. Спеціалізована частина (ІІ частина) посібника сформована у вигляді тренінгових занять на спеціальну тематику для окремих категорій поліцейських (ювенальної превенції, патрульних, дільничних офіцерів поліції, слідчих, працівників підрозділів з протидії торгівлі людьми) у контексті захисту прав дітей та у межах їхньої компетенції. Теми, запропоновані для вивчення поліцейськими у межах спеціалізованої частини посібника, мають обиратися для викладання з урахуванням наявних у поліцейських знань та досвіду з проблематики та можуть бути диференційовано використані як в межах первинної підготовки, так і службової підготовки та підвищення кваліфікації.

24. «Зелені кімнати»: психологічні особливості організації роботи з дітьми / Н.П. Бочкор, О.М.Цільмак, О.В. Швед та ін. – К. : «Україна», 2012. – 112 с. - URL: https://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1547/1/%D0%91%D0%BE%D1%87%D0%BA%D0%BE%D1%80,%20%D0%A6%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%B0%D0%BA%20%D1%82%D0%B0%20%D1%96%D0%BD.%20%D0%97%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%96%20%D0%BA%D1%96%D0%BC%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B8.pdf

Реферативна стаття. Видання містить поради для фахівців, які проводять допит дітей, що стали жертвами чи свідками сексуального насильства. У книзі пропонуються методики, які можна використовувати для опитування дитини, рекомендації щодо місця, часу, тривалості проведення допиту, наводяться основні вікові психологічні характеристики дітей різного віку. Видання розраховане на фахівців кримальної міліції у справах дітей, психологів, соціальних педагогів та інших спеціалістів, які беруть участь у допиті дітей-свідків, чи постраждалих від сексуального насильства.

25. Особливості розгляду справ, пов'язаних із домашнім насильством. Навчальнику курс для суддів. - К.: Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), 2018. - 300 с. - URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2019/03/Curriculum-Adjudicating-Domestic-Violence-Cases.pdf

Реферативна стаття. Даний навчальний курс було доопрацьовано та апробовано за підтримки Програми реформування сектора юстиції «Нове правосуддя» Агентства США з міжнародного розвитку (USAID). Мета проекту – підвищити рівень обізнаності суддів стосовно ґендерно зумовленого, зокрема домашнього насильства, створити можливості для покращення якості розгляду справ, які стосуються ґендерно зумовленого, зокрема домашнього насильства шляхом проведення апробації, впровадження розробленого навчального курсу для суддів «Особливості розгляду справ, пов'язаних із домашнім насильством», навчання групи суддів-тренерів для започаткування проведення ними в подальшого таких тренінгів у кожному регіональному відділенні Національної школи суддів України.

26. **Бугаєць Т.І. Презентація на тему: Організація та проведення допиту та опитування, дружнього до дитини: що залежить від адвоката?** 22.02.2020 року. - Кривий Ріг, 2020. - 44 слайди. URL: https://advokaty.dp.ua/wp-content/uploads/2020/02/Bugayets-T.-I.-Organizatsiya-dopytu-i-opytuvannya-druzhnogo-do-dytyny.pdf

Анотація: В презентації розкрито техніки soft skills комунікації з дитиною, наведені загальні рекомендації організації та проведення допиту/опитування дитини, міжнародні та національні норми з цього питання, а так само техніки набуття навичок щодо: ідентифікації адвоката як «безпечного дорослого» для дитини, організації «безпечного місця» допиту/опитування дитини, ефективної комунікації з дитиною під час інтерв'ювання, враховуючи: «площину задач» та «площину відносин», «комунікаційну петлю переконань», «цикл формування потреб у дитини», «формулу ефективної взаємодії з дитиною». Презентація є складовою частиною матеріалів з семінару з підвищення кваліфікації для адвокатів на тему «Організація та проведення допиту та опитування, дружнього до дитини: що залежить від адвоката?», який відбувся 22.02.2020 р. у Кривому Розі. Рада адвокатів Дніпропетровської області висловлює щиру подяку Тамарі Іванівні за

співпрацю у підвищенні кваліфікації адвокатів регіону та надані матеріали! Лектором виступила адвокатка Адвокатського бюро «Тамари Бугаєць», магістерка міжнародного права LL.M, членкиня ГО «Право Є», експертка з питань запобігання та протидії домашньому насильству та захисту прав дітей Бугаєць Тамара Іванівна.

Розділ 2. Постанови Верховного Суду щодо допиту, заслуховування думки дитини у суді.

1. Ключеві тези: Твердження заявника про те, що діти не досягли десятирічного річного віку і не здатні самостійно формулювати свої думки щодо особистого життя, а тому не могли бути допитані судом апеляційної інстанції, є безпідставними з огляду на таке. Відповідно до положень статті 12 Конвенції про права дитини держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що стосуються дитини, при чому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що її стосується, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

Джерело: Постанова Верховного Суду від 05 вересня 2018 року у справі № 752/22028/16-ц. - URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/76503075

2. Ключеві тези: Доводи заявника про те, що суд апеляційної інстанції безпідставно не прийняв до уваги та не врахував до кого із батьків дитина має більшу прихильність і не з'ясував думку самої дитини з приводу визначення місця її проживання є безпідставними, оскільки за положеннями зазначеної норми права , місце проживання дитини, яка не досягла 10 років визначається без врахуванні її думки. При цьому, питання про заслуховування думки дитини було предметом оцінки апеляційного суду, який вірно дійшов до висновку, що з урахуванням встановлених судом обставин справи, ситуації, яка склалась у сім'ї та обстановці у якій перебуває дитина, вона не зможе об'єктивно, незалежно та вільно висловити свою думку. Також, суд касаційної інстанції підтримав оцінку, яку надав суд апеляційної інстанції висновку практикуючого психолога, а саме апеляційний суд не визнав належним та допустимим доказом висновок психолога, оскільки психодіагностичне обстеження ОСОБА_5 було здійснено психологом без попереднього спілкування з обома батьками дитини, за відсутності у нього інформації з приводу стосунків між батьками після припинення між ними фактичних шлюбних стосунків та повну ізоляцію дитини на протязі майже півтора місяця від спілкування з матір'ю. Результати та висновки такого дослідження викладені на бланку та з печаткою Громадської організації «Чернігівська міська асоціація «Конкордія», яка відповідно до видів її діяльності КВЕД 94.99 не має права та не здійснює такої діяльності як надання психологічної допомоги, проведення психодіагностичного обстеження, в тому числі дітей, про що свідчить витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань. Не надано суду доказів того, що психолог ОСОБА_8, має право та займається такою практикою, що у нього є відповідний досвід у сфері дитячої психології.

Джерело: Постанова Верховного Суду від 14 лютого 2019 року у справі № 377/128/18. - URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/79846507

3. Ключеві тези: Звертаючись із клопотанням про забезпечення цього позову ОСОБА_4 посилалася на те, що відповідачем та його матір'ю з 2015 року і по даний час чинять-ся їй перешкоди у спілкуванні з малолітнім сином, у зв'язку з чим між нею і дитиною були втрачені безпосередні емоційні контакти. Ця обставина може унеможливити або значно утруднити виконання рішення суду у разі задоволення позову. Зустріч матері з дитиною в кабінеті та в присутності кваліфікованого професійного психолога є співмірним заходом забезпечення позову, не порушуватиме прав відповідача і не призведе до будь-яких незворотних негативних наслідків для останнього. У справі, яка переглядається, суд апеляційної інстанції, встановивши, що зустрічі матері з дитиною в кабінеті та в присутності кваліфікованого професійного психолога безперечно будуть сприяти відновленню та налагодженню емоційних стосунків ОСОБА_4 із її малолітньою дитиною ОСОБА_7 і ця обставина відповідатиме законним інтересам як матері так і дитини, що в свою чергу може усунути загрозу невиконання чи утруднення виконання можливого рішення суду про відібрання дитини, дійшов обґрунтованого висновку про задоволення клопотання ОСОБА_4 про забезпечення позову. Колегія суддів погоджується із висновком суду апеляційної інстанції про те, що відновлення відносин та емоційного контакту малолітньої дитини з її матір'ю повинно переважати над бажанням інших осіб обмежити або взагалі відгородити дитину від зустрічей з матір'ю. Зобов'язання відповідача забезпечити явку дитини до кабінету практикуючого психолога не є втручанням в приватне і сімейне життя відповідача, а тому доводи касаційної скарги в цій частині є безпідставними.

Джерело: Постанова Верховного Суду від 04 квітня 2018 року у справі № 344/16653/16-ц. URL: - https://reyestr.court.gov.ua/Review/73437928

4. Ключеві тези: Відповідно до статті 6 Європейської конвенції про здійснення прав дітей від 25 січня 1996 року під час розгляду справи, що стосується дитини, перед прийняттям рішення судовий орган надає можливість дитині висловлювати її думки і приділяє їм належну увагу. З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства. Закріплення цього права підкреслює, що дитина є особистістю, з думкою якої потрібно рахуватись, особливо при вирішенні питань, які безпосередньо її стосуються. Разом з тим, згода дитини на проживання з одним з батьків не повинна бути абсолютною для суду, якщо така згода не буде відповідати та захищати права та інтереси дитини, передбачені Конвенцією та Декларацією прав дитини. А тому, покладаючи в основу судового рішення згоду дитини на проживання з одним з батьків, суд повинен проаналізувати, чи не порушує така згода положень Конвенції, та навести у судовому рішенні мотиви, з яких він дійшов висновку про необхідність узяти за основу саме думку дитини та надати їй перевагу по відношенню до інших доказів. Залишаючи в силі рішення суду першої інстанції на підставі бажання дитини проживати з батьком, суд касаційної інстанції у цій справі не зазначив, чи не суперечить таке бажання її правам та інтересам, визначеним Конвенцією та Декларацією прав дитини, не мотивував це у своєму рішенні, а тому дійшов передчасного висновку про залишення в силі рішення суду першої інстанції. Таким чином, ухвала суду касаційної інстанції підлягає скасуванню з направленням справи на новий розгляд до суду касаційної інстанції.

Джерело: Постанова Верховного суду України від 12 липня 2017 у справі № 761/29113/14-ц. - URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/67775143 та https://reyestr.court.gov.ua/Review/70766494

5. Ключеві тези: Опитування дитини в присутності психолога в суді належним чином забезпечує встановлення прихильності дитини до проживання з одним із батьків у сукупності з іншими встановленими даними причин такої прихільності.

Дитина, як у розмові з психологом, так і в судовому засіданні повідомила, що рівнозначно любить як батька, так і матір, але проживати хоче з батьком. ОСОБА_7 більш прихильно ставиться до батька. Крім того, 15 березня 2018 року спеціалістом служби у справах дітей проведено бесіду з неповнолітнім ОСОБА_7, в ході якої встановлено, що хлопчик емоційно прив'язаний до батька, дослухається його думки, батько користується у дитини авторитетом. ОСОБА_7 любить маму, бажає з нею бачитися й спілкуватися. Протягом року хлопчик думку не змінив, бажає проживати з батьком. Вік і рівень розвитку хлопчика дозволяють йому усвідомлено висловити свою думку стосовно питання визначення місця проживання. В судовому засіданні ОСОБА_7 висловив бажання проживати разом із батьком, пояснивши, що йому там проживати зручно та комфортніше. Батько не забороняє бачитися з мамою, проте вона не дозволяла бачитися з батьком. Вказував, що проживав деякий час разом з мамою, приходила до нього у школу, він її любить, проте хоче проживати з батьком, а з мамою зустрічатися. Установлено, що батько користується у неповнолітнього сина повагою та авторитетом, що зазначено у висновку спеціаліста у справах дітей. Про авторитет матері хлопчик під час надання пояснень у суді першої інстанції та суді апеляційної інстанції відповіді не надав. ОСОБА_7 виявив свою прихильність до батька, пояснив, що мати він любить, проте бажає проживати з батьком, дослухається його думки. Також судом апеляційної інстанції враховано, що після розірвання шлюбу неповнолітній ОСОБА_7 три місяці проживав з батьком, потім дев'ять місяців проживав з матір'ю та в подальшому (більше ніж два роки) проживає разом із позивачем. З огляду на викладене, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку, що проживання ОСОБА_7з батьком буде відповідати найкращому забезпеченню його інтересів. Відповідач не надала суду переконливих доказів, що проживання сина разом з матір'ю буде найкраще відповідати інтересам дитини. Апеляційним судом вірно встановлено, що проживання сина з батьком відповідає принципу «найкращих інтересів дитини» та є пріоритетним при вирішенні цієї справи.

Джерело: Постанова Верховного Суду від 18 березня 2019 року у справі № 215/4452/16-ц. URL: - https://reyestr.court.gov.ua/Review/80521632

6. Ключеві тези: Найкращі інтереси дитини залежно від їх характеру та серйозності можуть переважати інтереси батьків. При цьому при вирішенні питань, які стосуються її життя, дитині, здатній сформулювати власні погляди, має бути забезпечено право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що її стосуються, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. Кожна справа потребує детального вивчення ситуації, врахування різноманітних чинників, які можуть вплинути на інтереси дитини, у тому числі її думки, якщо вона відповідно до віку здатна сформулювати власні погляди. Натомість суди на порушення вимог закону не з`ясували й не зазначили думку дитини стосовно обставин, що безпосередньо стосуються її життя, адже на час

розгляду справи судами першої та апеляційної інстанції дитина перебувала у віці, що дозволяє сформулювати власні погляди

Джерело: Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29 травня 2019 року у справі №357/17852/15-ц. - URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/82636307

Нагадуєм, що науковий журнал запроваджує надання послуг «Консультація»: запит на проведення судово-психологічної експертизи за різними підставами, у тому числі відшкодування моральної шкоди, визначення місця мешкання дитини, встановлення недійсності укладених договорів, угод, застосуванням поліграфа тощо на замовлення зацікавлених осіб, суду, правоохоронних органів згідно процесуальних кодексів. - URL: http://expertize-journal.org.ua/konsultacia

Звертаємо увагу, організація проведення професійних консультацій всім зацікавленим здійснюється членом Президії Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним редактором журналу, судовим експертом, кандидатом психологічних наук, доцентом Назаровим Олегом Анатолійовичем.

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

кандидат психологічних наук, доцент

Назаров Олег Анатолійович

атестований судовий експерт з правом
проведення експертиз за експертною спеціальністю
14.1 “Психологічні дослідження”, поліграфолог

Україна,
02024, Київ,
вул. Магнітогорська, 1б, оф. 304,
E-mail: 2825818819@mail.gov.ua

Тел: +38 (044) 228-76-15
+38 (093) 476-72-60
+38 (098) 011-85-63

References

1. Elektronna biblioteka suddi, advokata, psykholoha, batkiv: "Dopyt, opytuvannia dytyny v sudi". Metodychni rekomendatsii, normatyvni dokumenty, postanovy Verkhovnoho Sudu [Electronic Library for Judges, Advocates, Psychologists and Parents "Questioning and Interviewing a Child in Court": Methodological Recommendations, Regulatory Documents and Supreme Court Rulings]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 3 (33). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5139-elektronna-biblioteka-suddi-advokata-pskhologa-batkiv-dopit-opituvannya-ditini-v-sudi-metodichni-rekomendatsiji-normativni-dokumenti-postanovi-verkhovnogo-sudu (onovlena versiia vid 31.10.2021). [in Ukrainian].

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ ВС: ВИСНОВОК СУДОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВИЗНАЄТЬСЯ НЕДОПУСТИМИМ ДОКАЗОМ У РАЗІ ЯКЩО ВІН НЕ МІСТИТЬ ДАНИХ, НА ПІДСТАВІ ЯКИХ ДОКУМЕНТІВ ЕКСПЕРТ ДІЙШЛА ВИСНОВКУ[1]

Верховний Суд

Реферат. Допустимість висновку експерта в кримінальному провадженні залежить не лише від компетентності фахівця, а й від того, чи можна простежити шлях від досліджених матеріалів до кожного зробленого висновку. Саме цю вимогу розкриває постанова Верховного Суду від 27 квітня 2020 року у справі № 335/2108/17, ключові положення якої наведено в публікації. Обвинувачення директора КП «Автогосподарство» у зв'язку з нарахуванням йому премій до свят ґрунтувалося на акті позапланової ревізії від 16.12.2016 № 06-21/3, висновку судово-економічної експертизи від 26.01.2017 № 26/11.2, контракті з керівником, колективному договорі, наказах про преміювання, розрахункових відомостях і відомостях банків про рух коштів. Суди визнали акт ревізії недопустимим доказом, бо його отримано після початку кримінального провадження способом, не передбаченим ч. 2 ст. 93 КПК України; касаційний суд додатково послався на пп. 12 п. 5 розділу XII «Прикінцеві положення» Закону України «Про прокуратуру». Висновок експерта також визнано недопустимим: у ньому не зазначено, на підставі яких документів експерт дійшла висновку про нарахування премій та єдиного соціального внеску, а перелік матеріалів в описовій частині не дав змоги це встановити. Під час допиту в суді експерт пояснила, що користувалася нарахувальними відомостями, проте посилань на них у висновку немає; вона не змогла пояснити, як ці документи вмістилися на одному аркуші, визначеному джерелом відомостей, а наказів про виплату премій до свят, на які посилається висновок, у матеріалах обвинувачення не виявилося (крім одного наказу від 28.10.2016 № 90-б). Відхиляючи доводи прокурора, Верховний Суд нагадав, що за статтями 101 і 102 КПК України висновок має містити докладний опис проведених досліджень, ґрунтуватися на відомостях, які експерт сприймав безпосередньо або отримав із наданих матеріалів, і зазначати, які саме матеріали використано. Для судових експертів будь-якої спеціальності постанова є практичним орієнтиром: кожне твердження висновку треба пов'язувати з конкретним первинним документом, а дослідницьку частину будувати так, щоб під час допиту експерт міг відтворити й обґрунтувати свої дії.

Ключові слова: висновок експерта, судово-економічна експертиза, недопустимий доказ, допустимість доказів, акт позапланової ревізії, допит експерта, первинні документи, Кримінальний процесуальний кодекс України, Верховний Суд, кримінальне провадження.

Supreme Court Legal Position: A Forensic Economic Expert Opinion Is Inadmissible Evidence Where It Does Not Indicate the Documents on Which the Expert Based Her Conclusions

Verkhovnyi Sud.

Abstract. Whether an expert opinion is admissible in criminal proceedings depends on whether the court can trace each conclusion back to the materials actually examined. This publication presents the reasoning of the Supreme Court of Ukraine in its ruling of 27 April 2020 in case No. 335/2108/17. The director of a municipal motor transport enterprise was charged in connection with holiday bonuses paid to himself, and the prosecution relied on an unscheduled audit report, a forensic economic expert opinion, the director's contract, the collective agreement, bonus orders, payroll re-

cords and bank statements. The courts excluded the audit report because it had been obtained after the proceedings began by a method not provided for in Article 93(2) of the Criminal Procedure Code of Ukraine, and the Supreme Court also referred to the transitional provisions of the Law on the Prosecutor's Office. The expert opinion was found inadmissible as well: it did not identify the documents underlying the findings on the bonuses and the related social security contribution. Examined in court, the expert said she had used payroll statements, yet the opinion contained no reference to them, and she could not explain how they fitted on the single sheet named as the source. Rejecting the prosecutor's arguments, the Court relied on Articles 86, 101 and 102 of the Code, which require a detailed description of the research, reliance on information perceived directly or drawn from the materials provided, and a statement of the materials used. For forensic experts of any specialty the ruling sets a clear standard: every finding must be linked to an identifiable primary document, and the expert must be able to reproduce and justify the reasoning under examination.

Keywords: expert opinion, forensic economic examination, inadmissible evidence, admissibility of evidence, unscheduled audit, examination of an expert in court, primary documents, Criminal Procedure Code of Ukraine, Supreme Court of Ukraine, criminal proceedings.

Першоджерело: *Постанова Верховного Суду від 27.04.2020 у справі № 335/2108/17.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 21.06.2021.*

References

1. Verkhovnyi Sud. Pravova pozytsiia VS: Vysnovok sudovo-ekonomichnoi ekspertyzy vyznaietsia nedopustymym dokazom u razi yakshcho vin ne mistyt danykh, na pidstavi yakykh dokumentiv ekspert diishla vysnovku [Supreme Court Legal Position: A Forensic Economic Expert Opinion Is Inadmissible Evidence Where It Does Not Indicate the Documents on Which the Expert Based Her Conclusions] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 3 (33). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5229-pravova-pozitsiya-vs-visnovok-sudovo-ekonomichnoji-ekspertizi-viznaetsya-nedopustimim-dokazom-u-razi-yakshcho-vin-ne-mistit-danikh-na-pidstavi-yakikh-dokumentiv-ekspert-dijshla-visnovku-ekspert-ne-zaznachila-konkretnogo-dokumenta-doslidzhenogo-neyu-yakij-sluguvav-dzherelom-danikh-vikladenikh-u-visnovku (onovlena versiia vid 21.06.2021). [in Ukrainian].

2. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 27.04.2020 u spravi № 335/2108/17 [Ruling of the Supreme Court of 27.04.2020 in Case No. 335/2108/17]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89034958 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

ПРАВОВА ПОЗИЦІЯ ВС: ФАКТ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ПОЗИВАЧА НЕ МОЖЕ СЛУГУВАТИ ВИКЛЮЧНОЮ ПІДСТАВОЮ ДЛЯ СТЯГНЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ОСКІЛЬКИ МОРАЛЬНА ШКОДА МАЄ БУТИ ОБОВ`ЯЗКОВО ПІДТВЕРДЖЕНА НАЛЕЖНИМИ ТА ДОПУСТИМИМИ ДОКАЗАМИ, В ІНШОМУ ВИПАДКИ ВИМОГИ НЕОБҐРУНТОВАНІ[1]

Верховний Суд

Реферат. Відшкодування моральної шкоди не випливає автоматично з самого факту порушення прав особи: позивач має показати, які саме дії чи бездіяльність викликали страждання і наскільки інтенсивними вони були. Цю позицію розкрито на прикладі постанови Верховного Суду від 23 січня 2020 року у справі № 580/1617/19. Позивач пов'язував свої моральні страждання з бездіяльністю органу державної влади, до якого звернувся із заявою про надання земельної ділянки площею 4,23 га, і з часом, витраченим на відновлення прав у суді. Верховний Суд виходив зі статті 56 Конституції України, статей 16 і 23 ЦК України та загальних підходів, сформульованих у його постановах від 10 квітня 2019 року у справі № 464/3789/17 і від 27 листопада 2019 року у справі № 750/6330/17. Моральна шкода полягає у стражданні або приниженні, яких людина зазнала внаслідок протиправних дій; змістом таких переживань можуть бути біль, тривога, страх, стрес, розчарування, відчуття несправедливості, тривала невизначеність. Проте не всі негативні емоції, які завжди супроводжують порушення прав людини владою, сягають рівня страждання або приниження. Оцінка цього рівня залежить від мотивів протиправних дій, їх інтенсивності, тривалості, повторюваності, фізичних або психологічних наслідків, а в деяких випадках і від статі, віку та стану здоров'я потерпілого. У справі встановлено, що позивач звертався до відповідача лише один раз, отже, систематичної бездіяльності не було; він не описав характеру страждань, не вказав на приниження чи негативні наслідки відмови, а відповідач заперечував заподіяння шкоди. Тому Верховний Суд погодився з попередніми інстанціями, що вимога про відшкодування моральної шкоди необґрунтована, а доводи касаційної скарги зводяться до переоцінки доказів. Редакція доповнює правову позицію практичною рекомендацією: для доведення факту моральних страждань та орієнтовного розміру компенсації замовляти судово-психологічну експертизу в атестованого Міністерством юстиції України судового експерта-психолога в порядку статті 106 ЦПК України. Для експертів-психологів постанова цінна переліком ознак і критеріїв, за якими суд оцінює глибину переживань, а отже й орієнтирами для побудови експертного дослідження.

Ключові слова: моральна шкода, моральні страждання, відшкодування моральної шкоди, доказування моральної шкоди, судово-психологічна експертиза, інтенсивність переживань, бездіяльність органу державної влади, стаття 23 ЦК України, Верховний Суд.

Supreme Court Legal Position: A Violation of the Claimant's Rights Cannot in Itself Justify an Award of Moral (Non-Pecuniary) Damages, Since Such Damage Must Be Proved by Relevant and Admissible Evidence; Otherwise the Claim Is Unfounded

Verkhovnyi Sud.

Abstract. Ukrainian courts do not award compensation for moral (non-pecuniary) damage merely because a right has been violated; the claimant must show that the resulting experiences

reached the level of suffering or humiliation. This publication sets out the reasoning of the Supreme Court in its ruling of 23 January 2020 in case No. 580/1617/19. The claimant linked his distress to the inaction of a public authority to which he had applied for a 4.23-hectare land plot and to the time spent restoring his rights in court. Relying on Article 56 of the Constitution of Ukraine, Articles 16 and 23 of the Civil Code and its rulings of 10 April 2019 (No. 464/3789/17) and 27 November 2019 (No. 750/6330/17), the Court defined moral damage as suffering or humiliation caused by unlawful conduct, which may involve pain, anxiety, fear, stress, disappointment, a sense of injustice and prolonged uncertainty. Not every negative emotion reaches that threshold: the assessment depends on the motives, intensity, duration and repetition of the unlawful acts, their physical or psychological consequences and, in some cases, the victim's sex, age and health. Here the claimant had applied to the authority only once, so there was no systematic inaction; he did not describe the nature of his suffering, any humiliation or negative consequences of the refusal, and the defendant denied causing harm. The Supreme Court therefore agreed with the lower courts that the claim was unfounded. The editors add a practical recommendation: to prove moral suffering and the approximate amount of compensation, a party may commission a forensic psychological examination from a forensic psychologist certified by the Ministry of Justice of Ukraine under Article 106 of the Civil Procedure Code. For forensic psychologists, the ruling lists the criteria by which courts assess the depth of emotional experiences.

Keywords: moral damage, non-pecuniary damage, emotional suffering, proof of moral damage, forensic psychological examination, intensity of suffering, inaction of a public authority, Civil Code of Ukraine, Supreme Court of Ukraine.

Першоджерело: *Постанова Верховного Суду від 23.01.2020 у справі № 580/1617/19.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 21.06.2021.*

References

1. Verkhovnyi Sud. Pravova pozytsiia VS: Fakt porushennia prav pozyvacha ne mozhe sluhuvaty vykliuchnoiu pidstavoiu dlia stiahnennia moralnoi shkody, oskilky moralna shkoda maie buty oboviazkovo pidtverdzhena nalezhnymy ta dopustymymy dokazamy, v inshomu vypadky vymohy neobgruntovani [Supreme Court Legal Position: A Violation of the Claimant's Rights Cannot in Itself Justify an Award of Moral (Non-Pecuniary) Damages, Since Such Damage Must Be Proved by Relevant and Admissible Evidence; Otherwise the Claim Is Unfounded] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 3 (33). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5231-pravova-pozitsiya-vs-fakt-porushennya-prav-pozivacha-ne-mozhe-sluguvati-viklyuchnoyu-pidstavoyu-dlya-styagnennya-moralnoji-shkodi-oskilki-moralna-shkoda-mae-buti-obov-yazkovo-pidtverdzhena-nalezhnimi-ta-dopustimimi-dokazami-v-inshomu-visnovku-pozovni-vimogi-pro-vidshkoduvannya-moralnoji-shkodi-e-neobgruntovanimi (onovlena versiia vid 21.06.2021). [in Ukrainian].

2. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 23.01.2020 u spravi № 580/1617/19 [Ruling of the Supreme Court of 23.01.2020 in Case No. 580/1617/19]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87129230 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

ПОЗИЦІЯ ВСУ: ЗАСТОСУВАННЯ НАСЛІДКІВ УХИЛЕННЯ ВІД УЧАСТІ В ЕКСПЕРТИЗІ МОЖЛИВЕ ЛИШЕ ПІСЛЯ ПОСТАНОВЛЕННЯ УХВАЛИ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ АБО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УЧАСТІ ІНШОЇ СТОРОНИ У ЕКСПЕРТИЗІ (У РАЗІ САМОСТІЙНОГО ЗАМОВЛЯННЯ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ, СТ. 106 ЦПК)[1]

Верховний Суд України (Пленум)

Реферат. Процесуальну санкцію за ухилення сторони від участі в експертизі розглянуто в публікації, побудованій як реферат статті Нестор Н. В. «Наслідки ухилення від участі в експертизі в цивільному судочинстві: практичний аспект» (Криміналістика і судова експертиза, вип. 65, 2020, с. 64–72) з опорою на постанову Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 року № 5 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду». Центральна теза така: наслідки ухилення можна застосувати лише після постановлення ухвали про призначення експертизи або про зобов'язання іншої сторони взяти в ній участь, після підтвердження самого факту ухилення та за умови, що суд роз'яснив сторонам його наслідки; у матеріалі цю умову поширено й на випадки самостійного замовлення експертизи за статтею 106 ЦПК України. Відповідно до ч. 1 ст. 109 ЦПК України, якщо учасник справи ухиляється від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, без чого її провести неможливо, суд з огляду на те, хто ухиляється і яке значення для нього має експертиза, може визнати факт, для з'ясування якого її призначено, або відмовити в його визнанні. Нестор Н. В. звертає увагу, що суд у такому разі фактично виходить із припущення, ніби особа побоюється результатів дослідження, тому ця норма є винятком із правила ч. 6 ст. 81 ЦПК України про неприпустимість доказування на припущеннях. Ухиленням у статті визнано умисні дії учасника справи, спрямовані на унеможливлення призначеної судом експертизи: ненадання наявних у нього матеріалів чи документів, відмову надати зразки для дослідження, недопущення до приміщень або майна, яке підлягає дослідженню. Проаналізувавши судову практику, зокрема рішення місцевих судів різних регіонів, Нестор Н. В. доходить висновку, що цю спеціальну санкцію застосовують у спорах із сімейних правовідносин, спорах із договорів, справах про відшкодування шкоди тощо. Для судових експертів, суддів і адвокатів матеріал корисний як стислий перелік процесуальних умов застосування статті 109 ЦПК України та форм поведінки, які суди кваліфікують як ухилення від експертизи.

Ключові слова: ухилення від участі в експертизі, судова експертиза, цивільне судочинство, стаття 109 ЦПК України, визнання факту, процесуальна санкція, ухвала про призначення експертизи, доказування на припущеннях, Пленум Верховного Суду України, висновок експерта.

Position of the Supreme Court of Ukraine: The Consequences of Evading Participation in an Expert Examination May Be Applied Only After a Ruling Appointing the Examination or Obliging the Other Party to Participate in It (Including a Self-Commissioned Examination Under Article 106 of the Civil Procedure Code)

Verkhovnyi Sud Ukrainy (Plenum).

Abstract. Ukrainian civil procedure allows a court to treat a fact as established, or as not established, when a party obstructs an expert examination, a rule that departs from the general prohibition

on proof based on assumptions. This publication summarises the article by Nestor N. V. on the consequences of evading participation in an expert examination in civil proceedings, published in the collection Kryminalistyka i sudova ekspertyza (Criminalistics and Forensic Examination), issue 65, 2020, pp. 64–72,, and links it to Resolution No. 5 of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine of 12 June 2009 on civil proceedings before trial. The central thesis is that the sanction may be applied only after the court has issued a ruling appointing the examination or obliging the other party to take part in it, the fact of evasion has been confirmed, and the court has explained the consequences of evasion to the parties. Under Article 109(1) of the Civil Procedure Code of Ukraine, where a participant withholds necessary materials or documents or otherwise avoids taking part and the examination cannot be carried out without it, the court may, depending on who evades and how important the examination is for that person, recognise the fact the examination was meant to clarify or refuse to recognise it. In effect the court presumes that the party fears the result, so the rule is an exception to Article 81(6). Evasion is understood as intentional conduct aimed at frustrating a court-ordered examination, such as withholding documents, refusing to provide samples or denying access to premises or property. Reviewing case law, including decisions of local courts, the author finds the sanction applied in family, contractual and tort disputes. The material offers forensic experts, judges and advocates a concise checklist of the procedural preconditions for invoking Article 109.

Keywords: evasion of an expert examination, forensic examination, civil proceedings, Article 109 of the Civil Procedure Code of Ukraine, recognition of a fact, procedural sanction, ruling appointing an examination, proof based on assumptions, Plenum of the Supreme Court of Ukraine, expert opinion.

Першоджерело: *Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду : постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 № 5.*[2] *DOI:* ***10.33994/kndise.2020.65.06***[2]*. Реферат оприлюднено в журналі 28.06.2021.*

References

1. Verkhovnyi Sud Ukrainy (Plenum). Pozytsiia VSU: Zastosuvannia naslidkiv ukhylennia vid uchasti v ekspertyzi mozhlyve lyshe pislia postanovlennia ukhvaly pro pryznachennia abo zoboviazannia uchasti inshoi storony u ekspertyzi (u razi samostiinoho zamovliannia provedennia ekspertyzy, st. 106 TSPK) [Position of the Supreme Court of Ukraine: The Consequences of Evading Participation in an Expert Examination May Be Applied Only After a Ruling Appointing the Examination or Obliging the Other Party to Participate in It (Including a Self-Commissioned Examination Under Article 106 of the Civil Procedure Code)] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 3 (33). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5266-pozitsiya-vsu-zastosuvannya-naslidkiv-ukhilennya-vid-uchasti-v-ekspertizi-mozhlive-lishe-pislya-postanovlennya-ukhvali-pro-priznachennya-abo-zabov-yazannya-uchasti-inshoji-storoni-u-ekspertizi-u-razi-samostijnogo-zamovlyannya-provedennya-ekspertizi-st-106-tspk-ta-pidtverdzhennya-faktu-ukhilennya-osobi-vid-uchasti-v-ekspertizi (onovlena versiia vid 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. Pro zastosuvannia norm tsyvilnoho protsesualnoho zakonodavstva, shcho rehuliuiut provadzhennia u spravi do sudovoho rozghliadu [On the Application of the Rules of Civil Procedural Legislation Governing Proceedings in a Case Before Trial] : postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 12.06.2009 № 5. DOI: https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.06. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09#Text (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ

10-11 червня 2021 у місті Львові відбудеться «І Всеукраїнський Форум судових експертів»[1]

03.06.2021

Короткий зміст. За повідомленням Львівського НДІ судових експертиз, 10–11 червня 2021 року у Львові відбудеться І Всеукраїнський форум судових експертів за участю керівництва Мін'юсту. Заплановано відкриття в Дзеркальному залі ЛНУ імені Івана Франка, панельну дискусію про роль судової експертизи як складової судової системи, стратегічну сесію керівників інститутів судових експертиз і ухвалення резолюції. Директорка інституту О. Куманська-Нор і адвокат М. Мальський, співзасновник форуму, пояснюють потребу в спільних пропозиціях усіх користувачів експертиз; форум планують проводити щороку.

Залучення в Україні дитячого психолога для опитування, допиту дитини в суді[2]

06.06.2021

Короткий зміст. Матеріал пояснює, навіщо в сімейних спорах залучати дитячого психолога до опитування дитини в суді і коли альтернативою стає психологічна експертиза. Наведено постанови ВС від 05.09.2018 у справі № 752/22028/16-ц, від 18.03.2019 у справі № 215/4452/16-ц і від 20.07.2021 у справі № 480/3093/20, п. 64 Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, та три атестовані методики з кодами 14.1.69, 14.1.72 і 14.1.73. Перелічено експертні завдання психолога в галузі дитячої психології; нагадано про послугу журналу «Консультація».

08 червня 2021 року атестований судовий експерт психолог, завідувач сектору Полтавського відділення Тетяна Єгорова була нагороджена цінним подарунком — годинниками голови Служби безпеки України за високу кваліфікацію та якість виконання експертиз[3]

14.06.2021

Короткий зміст. 8 червня 2021 року начальник Управління СБУ в Харківській області Роман Дудін за дорученням голови СБУ Івана Баканова відвідав ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» і нагородив його співробітників цінними подарунками, годинниками голови СБУ. Підставою названо співпрацю Центру із СБУ та іншими правоохоронними органами в розкритті резонансних злочинів, протидії кіберзлочинності й посяганням на територіальну цілісність України. Серед нагороджених судовий експерт-психолог, завідувач сектору Полтавського відділення Тетяна Єгорова, яка входить до редакційної колегії журналу; редакція вітає колегу.

Одному з перших українських поліграфологів, головному науковому співробітнику НДЛ психологічного забезпечення ДНДІ МВС України, д. психол. н., професору Барко Вадиму Івановичу присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки Украї-

ни»[4]

14.06.2021

Короткий зміст. Указом Президента України від 17 травня 2021 року № 195/2021 з нагоди Дня науки доктору психологічних наук, професору Вадиму Івановичу Барку присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України» за внесок у розвиток вітчизняної науки й багаторічну сумлінну працю. Він один із перших українських поліграфологів: наприкінці 1990-х років навчався роботі на поліграфі в США за спільною програмою МВС України та США. Нині В. І. Барко працює головним науковим співробітником НДЛ психологічного забезпечення ДНДІ МВС України і входить до редакційної ради журналу, який вітає вченого з нагородою.

18 червня 1928 року народився видатний світовий американський психолог (поліграфолог) Девід Ліккен (David T. Lykken), який є розробником «Тесту винних знань» (Guilty Knowledge Test) для поліграфа[5]

18.06.2021

Короткий зміст. 18 червня 1928 року в Міннеаполісі народився американський психофізіолог, психолог і психогенетик Девід Ліккен (помер 15 вересня 2006 року). Його докторська праця про психопатичну особистість належить до найцитованіших в експериментальній психопатології, а Американська психологічна асоціація відзначила його преміями 1990 і 2001 років. За українськими укладачами Д. Зубовським і В. Шаповаловим, головний внесок Ліккена в поліграфологію полягає в розробці й валідизації «Тесту винних знань», нині відомого як тест на приховану інформацію і поширеного в Японії, та в першій напівоб'єктивній бальній оцінці електродермальної активності.

Київська міська державна адміністрація проти реорганізації Київського науково-дослідного інституту судових експертиз (лист від 18.06.2021 № 001-1540), звільнення директора інституту Рувіна Олександра Григоровича призведе до зниження діяльності установи[6]

26.06.2021

Короткий зміст. 18 червня 2021 року Київський міський голова Віталій Кличко листом № 001-1540 повідомив міністра юстиції Д. Малюську, що КМДА не погоджує звільнення О. Г. Рувіна з посади директора КНДІСЕ, якого Мін'юст пропонував звільнити за невиконання умов контракту. У листі сказано, що Мін'юст не навів конкретних порушень, а експертизи інституту з 2011 року допомогли повернути громаді Києва понад 300 га землі й заощадити понад 480 млн грн. Редакція нагадує про орден «За заслуги» I ступеня, отриманий Рувіним у січні 2021 року за поданням Мін'юсту, продовження контракту до 2025 року і спробу 2016 року відкликати експертизу у справі Р. Насірова.

References

1. 10-11 chervnia 2021 u misti Lvovi vidbudetsia "I Vseukrainskyi Forum sudovykh ekspertiv" [On 10–11 June 2021, the "First All-Ukrainian Forum of Forensic Experts" Will Be Held in Lviv]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v

yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 3 cherv. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/5100-10-11-chervnya-2021-u-misti-lvovi-vidbudetsya-i-vseukrajinskij-forum-sudovikh-ekspertiv (onovlena versiia vid 08.06.2021). [in Ukrainian].

2. Zaluchennia v Ukraini dytiachoho psykholoha dlia opytuvannia, dopytu dytyny v sudi [Involvement of a Child Psychologist in Ukraine for the Questioning or Interrogation of a Child in Court]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 6 cherv. URL: https://expertize-journal.org.ua/vsi-ogoloshennya/5133-zaluchennya-dityachogo-psikhologa-dlya-opituvannya-ditini-v-sudi-v-ukrajini (onovlena versiia vid 01.11.2021). [in Ukrainian].

3. 08 chervnia 2021 roku atestovanyi sudovyi ekspert psykholoh, zaviduvach sektoru Poltavskoho viddilennia Tetiana Yehorova bula nahorodzhena tsinnym podarunkom — hodynnykamy holovy Sluzhby bezpeky Ukrainy za vysoku kvalifikatsiiu ta yakist vykonannia ekspertyz [On 8 June 2021, Tetiana Yehorova, a Certified Forensic Psychologist and Head of a Sector of the Poltava Branch, Was Awarded a Valuable Gift – A Watch from the Head of the Security Service of Ukraine – For High Qualification and Quality of Examinations]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 14 cherv. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/5181-08-chervnya-2021-roku-atestovanij-sudovij-ekspert-psikholog-zaviduvach-sektoru-poltavskogo-viddilennya-tetyana-egorova-bula-nagorodzhena-tsinnim-podarunkom-godinnikami-golovi-sluzhbi-bezpeki-ukrajini-za-visoku-kvalifikatsiyu-ta-yakist-vikonannya-ekspertiz (onovlena versiia vid 14.06.2021). [in Ukrainian].

4. Odnomu z pershykh ukrainskykh polihrafolohiv, holovnomu naukovomu spivrobitnyku NDL psykholohichnoho zabezpechennia DNDI MVS Ukrainy, d. psykhol. n., profesoru Barko Vadymu Ivanovychu prysvoieno pochesne zvannia "Zasluzhenyi diiach nauky i tekhniky Ukrainy" [One of the First Ukrainian Polygraph Examiners, Chief Researcher of the Research Laboratory of Psychological Support of the State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Doctor of Psychological Sciences, Professor Vadym Ivanovych Barko, Was Awarded the Honorary Title "Honoured Worker of Science and Technology of Ukraine"]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 14 cherv. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/5183-odnomu-z-pershikh-ukrajinskikh-poligrafologiv-golovnomu-naukovomu-spivrobitniku-ndl-psikhologichnogo-za-bezpechennya-dndi-mvs-ukrajini-d-psikhol-n-profesoru-barko-vadimu-ivanovichu-prisvoeno-pochesne-zvannya-zasluzhenij-diyach-nauki-i-tekhniki-ukrajini (onovlena versiia vid 14.06.2021). [in Ukrainian].

5. 18 chervnia 1928 roku narodyvsia vydatnyi svitovyi amerykanskyi psykholoh (polihrafoloh) Devid Likken (David T. Lykken), yakyi ye rozrobnykom "Testu vynnykh znan" (Guilty Knowledge Test) dlia polihrafa [On 18 June 1928, the Outstanding American Psychologist (Polygraph Examiner) David T. Lykken, Developer of the Guilty Knowledge Test for the Polygraph, Was Born]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 18 cherv. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/5217-18-chervnya-1928-roku-18-chervnya-1928-roku-narodivsya-vidatnij-svitovij-amerikanskij-psikhofiziolog-poligrafolog-psikholog-devid-likken-david-t-lykken-yakij-e-rozrobnikom-testu-vinnikh-znan-guilty-knowledge-test-dlya-poligrafa-modifikovanij-variant-tsogo-testu-na-teperishnij-chas-zastosovuetsya-v-roboti-ukrajinskikh-pravookhoronnikh-organiv (onovlena versiia vid 19.06.2021). [in Ukrainian].

6. Kyivska miska derzhavna administratsiia proty reorhanizatsii Kyivskoho naukovo-doslidnoho instytutu sudovykh ekspertyz (lyst vid 18.06.2021 № 001-1540), zvilnennia dyrektora instytutu Ruvina Oleksandra Hryhorovycha pryzvede do znyzhennia diialnosti ustanovy [The Kyiv City State Administration Opposes the Reorganisation of the Kyiv Research Institute of

Forensic Examinations (Letter of 18.06.2021 No. 001-1540); the Dismissal of the Institute's Director Oleksandr Hryhorovych Ruvin Will Lead to a Decline in the Institution's Activity]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2021. 26 cherv. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/5257-kijivska-miska-derzhavna-administratsiya-proti-reorganizatsiji-kijivskogo-naukovo-doslidnogo-institutu-sudovikh-ekspertiz-list-vid-18-06-2021-001-1540-zvilnennya-direktora-institutu-ruvina-oleksandra-grigorovicha-prizvede-do-znizhennya-diyalnosti-ustanovi (onovlena versiia vid 25.09.2021). [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 3. НОВИНИ ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕХНІКИ

ВЛАСНІ РОЗРОБКИ

Mobi-підлокітники Polygraph (модель 2)

9–11 жовтня 2020 року на Міжнародному онлайн-семінарі ISOPE із застосування поліграфа у світі схвально оцінили українську розробку — Mobi-підлокітники Polygraph моделей 1 і 2.

Семінар став першим міжнародним віртуальним семінаром поліграфологів за напрямом Forensic Psychophysiology. Учасникам представили допоміжні меблеві засоби для досліджень на поліграфі — дві моделі портативних крісел для поліграфологів, створені в Україні [1].

Українська розробка двох моделей портативних крісел для поліграфологів [1]

Після семінару журнал опублікував звернення кількома мовами, зокрема англійською та іспанською: «Україна запрошує поліграфологів різних країн до співпраці». Обидві моделі підлокітників розробник запропонував колегам з інших країн [1].

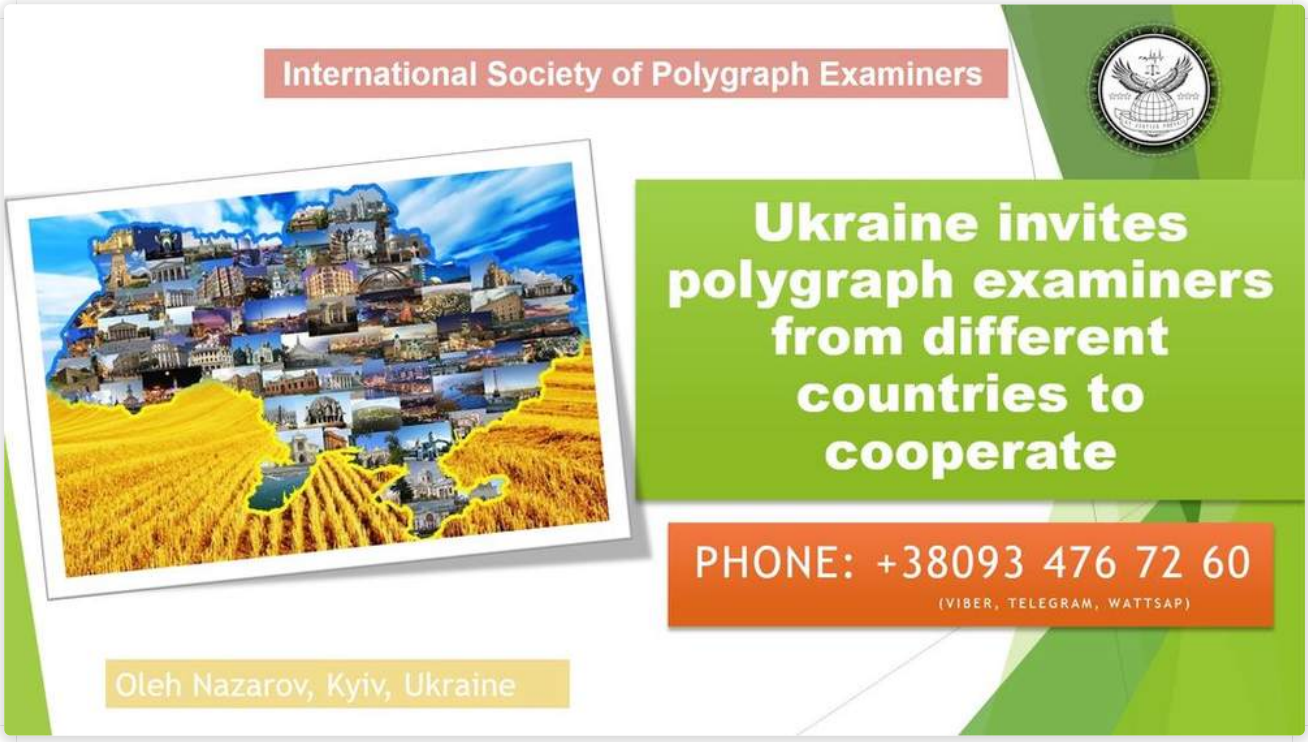

Запрошення до співпраці для поліграфологів різних країн [1]

Чим відрізняються моделі? Перша кріпиться до стандартного офісного стільця ISO, для якого серійно випускають раму-каркас з кріпленням для підлокітників, і зручна насамперед для офісного скринінгу. Друга від стільця чи крісла не залежить. Її частіше купують оперативні підрозділи правоохоронних органів і поліграфологи, які разом зі службами безпеки проводять службові розслідування й мають бути готові тестувати в за-здалегідь невідомих умовах [2].

References

1. Ukraina priglashaet poligrafologov raznykh stran k sotrudnichestvu: ukrainskaya razrabotka 2 modeley portativnykh kresel dlya poligrafologov: Mobi-podlokotniki Polygraph. Sudovo-psikhologichna ekspertiza. Zastosuvannya poligrafa i spetsialnikh znan v yuridichniy praktitsi : vebsayt. 2020. 11 zhovt. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/3220-ukraina-priglashaet-poligrafologov-raznykh-stran-k-sotrudnichestvu (onovlena versiia vid 12.10.2020). [in Russian].

2. V Ukraine s yanvarya 2019 goda vypuskayutsya mobilnye prisposobleniya dlya provedeniya psikhofiziologicheskikh issledovaniy (testirovaniy) s primeneniem poligrafa - Mobi-podlokotniki Polygraph. Sudovo-psikhologichna ekspertiza. Zastosuvannya poligrafa i spetsialnikh znan v yuridichniy praktitsi : vebsayt. 2020. 28 lip. URL: https://expertize-journal.org.ua/ustatkuvannya-dlya-poligrafa/2388-v-ukraine-s-yanvarya-2019-goda-vypuskayutsya-mobilnye-prisposobleniya-dlya-provedeniya-psikhofiziologicheskikh-issledovanij-testirovanij-s-primeneniem-poligrafa-mobi-podlokotniki-polygraph (onovlena versiia vid 17.10.2022). [in Russian].

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ

В ІНТЕРНЕТІ

Пошукові запити зі словом «експертиза», які найчастіше вводили користувачі Google в Україні у травні–червні 2021 р. — у період виходу цього номера[8]:

№	Запит	Індекс
1	судова експертиза	100
2	кпк	34
3	почеркознавча експертиза	27
4	експертиза проектної документації	22
5	трасологічна експертиза	17
6	екологічна експертиза	16
7	психофізіологічна експертиза	9
8	судово медична експертиза	6

Індекс популярності Google Trends: 100 — найчастіший запит періоду, решта — у відсотках від нього. Абсолютної кількості пошуків Google не оприлюднює. Найшвидше зростали запити: «почеркознавча експертиза» (+80 %).

У ЖУРНАЛІ

Матеріали цього номера, які читачі відкривали найчастіше, — кількість переглядів їхніх сторінок на сайті журналу станом на 06.11.2026:

№	Матеріал	Переглядів
1	*Верховний Суд (Велика Палата)* Позиція ВС: Висновок експерта не є належним та допустимим доказом якщо у ньому не зазначено, що експерт обізнаний про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок і що такий висновок підготовлено для подання до суду	12 053
2	Залучення в Україні дитячого психолога для опитування, допиту дитини в суді	11 981
3	*Верховний Суд* Правова позиція ВС: Висновок судово-економічної експертизи визнається недопустимим доказом у разі якщо він не містить даних, на підставі яких документів експерт дійшла висновку	11 012
4	*Верховний Суд (Касаційний цивільний суд)* Позиція ВС: Висновок спеціаліста психолога, який грунтується лише на поясненнях матері без спілкування з малолітньою дитиною та батьком дитини з викладанням загальних висновків про зв`язок матері з дитиною певного віку не може бути належним доказом	7 503

5	Електронна бібліотека судді, адвоката, психолога, батьків: «Допит, опитування дитини в суді». Методичні рекомендації, нормативні документи, постанови Верховного Суду	6 505

Лічильник сайту журналу рахує всі відкриття сторінки матеріалу від дня її оприлюднення. Перегляди саме за період виходу номера журнал фіксує з листопада 2026 р.

Станьте автором журналу. Редакція приймає статті науковців, судових експертів, адвокатів, психологів і здобувачів наукових ступенів з юридичної психології, судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та спеціальних знань у юридичній практиці. Публікація безкоштовна, статтям редакція присвоює DOI, а читають їх ті, хто щодня працює в судах. Приєднуйтеся до спільноти судових експертів і дослідників: вимоги до статей і тез див. у розділі «Вимоги до оформлення»[9].

Потрібен судовий експерт? Якщо у справі, яку розглядає суд, виникли питання, що потребують спеціальних знань у галузі психології, зокрема щодо моральних страждань, психологічного стану учасника процесу, інтересів дитини чи психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, зверніться до редакції. Допоможемо визначитися з видом експертизи, сформулювати питання експертові й знайти фахівця з належною кваліфікацією. Запит — через форму «Консультація» на сайті журналу[10] або за телефоном +38 (093) 476-72-60.

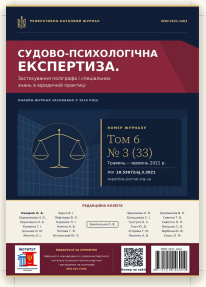

Як цитувати номер

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці : реферативно-науковий online журнал. 2021. Т. 6, № 3 (33). 60 с. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.3.2021. URL: https://expertize-journal.org.ua/nomera/19805-2021-3-38.

References

1. Pro metu stvorennia Internet-vydannia [On the Purpose of Creating the Online Publication]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-celyah (onovlena versiia vid 29.06.2022). [in Ukrainian].

2. Kyivskyi mizhnarodnyi sudovo-ekspertnyi instytut psykholohichnoi ekspertyzy i doslidzhen na polihrafi [Kiev International Forensic Expert Institute of Psychological Expertise and Researchs on Polygraph, LLC] : zapys u reiestri naukovykh orhanizatsii Research Organization Registry (ROR). URL: https://ror.org/02xc7et08 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

3. Vytiah z Yedynoho derzhavnoho reiestru veteraniv viiny vid 31.10.2026 № 31102026-00003569 [Extract from the Unified State Register of War Veterans of 31.10.2026 No. 31102026-00003569] : vidomosti pro subiekta veteranskoho pidpryiemnytstva (Nazarov Oleh Anatoliiovych) / Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Opryliudneno na storintsi "Pro naukovo-referatyvne vydannia" saitu zhurnalu. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-nauchnom-izdanii (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

4. Redaktsiina kolehiia [Editorial Board]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/redaktsijna-kolegiya (onovlena versiia vid 09.11.2026). [in Ukrainian].

5. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice]. 2021. Vol. 6, No. 3 (33). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.3.2021. [in Ukrainian].

6. DSTU 3017:2015. Informatsiia ta dokumentatsiia. Vydannia. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennia poniat [Information and Documentation. Publications. Main Types. Terms and Definitions]. [Chynnyi vid 2016-07-01]. Vyd. ofits. Pp. 4.14.2.2, 4.14.2.7. Referaty prats, opryliudnenykh ranishe, podano iz zaznachenniam imeni avtora ta dzherela zapozychennia vidpovidno do p. 1 ch. 2 st. 22 Zakonu Ukrainy "Pro avtorske pravo i sumizhni prava" vid 01.12.2022 № 2811-IX; akty orhaniv derzhavnoi vlady ta ofitsiini dokumenty sudovoho kharakteru ne okhoroniaiutsia avtorskym pravom (p. 3 ch. 1 st. 8 tsoho Zakonu). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

7. Council Conclusions and Action Plan on the way forward in view of the creation of an European Forensic Science Area. Council of the EU, doc. 10128/16. URL: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10128-2016-INIT/en/pdf (data zvernennia: 04.11.2026).

8. Google Trends : poshukovyi termin «ekspertyza», Ukraina, 01.05.2021–30.06.2021 [Google Trends: Search Term “ekspertyza”, Ukraine, 01.05.2021–30.06.2021]. URL: https://trends.google.com/trends/explore?date=2021-05-01%202021-06-30&geo=UA&q=%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0&hl=uk (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

9. Vymohy do oformlennia statei i tez [Requirements for Articles and Abstracts]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/vimogi-do-oformlennya (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

10. Konsultatsiia: zapyt na provedennia sudovoi psykholohichnoi ekspertyzy, doslidzhennia [Consultation: Request for a Forensic Psychological Examination or Study]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/konsultacia (onovlena versiia vid 28.10.2023). [in Ukrainian].

Відомості про журнал

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Назва: реферативно-науковий журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» (Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice). Електронне (online) видання.

Ідентифікатори: ISSN 2521-1463 (Online); штриховий код EAN-13 для періодичних видань 9772521146000; державний український ідентифікатор медіа R40-05509 (рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 26.09.2024 № 2785); префікс DOI 10.53672 (Crossref).

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович. Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі»; міжнародний ідентифікатор наукової організації ROR 02xc7et08.

Галузь: юридичні, психологічні науки. Періодичність: 1 раз на два місяці. Мови видання: українська, англійська.

Увага! Електронне видання не внесено до затвердженого Міністерством освіти і науки України переліку наукових фахових видань України.

ІСТОРІЯ ВИДАННЯ

Журнал засновано у травні 2016 р. кандидатом психологічних наук, доцентом, експертом-поліграфологом, правознавцем О. А. Назаровим на базі інформаційно-правового вебсайту з метою популяризації можливостей судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та інших спеціальних знань у юридичній практиці. Редакційну колегію сформовано у квітні 2017 р. під час ISSN-реєстрації видання.

БАЗИ ДАНИХ, РЕЄСТРИ ТА БІБЛІОТЕКИ

Реєстр суб'єктів у сфері медіа; Google Scholar; ISSN International Centre — ISSN Portal; Crossref; Scilit (MDPI); Відкритий український індекс цитувань (OUCI, ДНТБ України); ICI World of Journals (Index Copernicus, паспорт журналу); Реєстр наукових видань України (УкрІНТЕІ); Polska Bibliografia Naukowa (PBN). Інші каталоги: ResearchBib.

ПОЛІТИКА ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

Видання практикує політику негайного відкритого доступу до опублікованого змісту, підтримуючи принципи вільного поширення наукової інформації та глобального обміну знаннями задля загального суспільного прогресу.

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Поштова адреса: 01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, абонентська скринька В-62. Засновник — видавець: тел. +38 (093) 476-72-60; e-mail: nazarovua@ukr.net. Заступники головного редактора: д-р психол. наук, професор Євдокимова Наталя Олексіївна (yevdokymova@ukr.net); д-р юрид. наук, професор Кириченко Олександр Анатолійович (alankir23@ukr.net). Сайт: expertize-journal.org.ua; e-mail редакції: info@expertize-journal.org.ua.

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

2021. Том 6, № 3 (33)
травень–червень 2021 року

Реферативно-науковий online журнал

Засновник, видавець, відповідальний за випуск — Назаров О. А.

Видається за сприяння Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі (ROR 02xc7et08).

Формат А4 (210×297 мм). Гарнітура Source Serif 4. Обсяг 60 с.

DOI 10.53672/ej.3.2021. Ідентифікатор медіа R40-05509. ISSN 2521-1463 (Online).

Видавник Назаров О. А. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, а/с В-62. Тел. +38 (093) 476-72-60. E-mail: nazarovua@ukr.net

expertize-journal.org.ua